

(afbeelding verwijderd)

Bezetting van het Erasmusgebouw, ca. 1973

Broodjes smeren of protesteren?

Een onderzoek naar de rol van vrouwelijke studenten in de studentenbeweging
aan de Katholieke Universiteit Nijmegen (1968-1975)

Evelien Rombouts
S4448480
Masterscriptie
15-05-2023
Aantal woorden: 16.000
Begeleider: dr. Jan Brabers

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Hoofdstuk 1 – Motivatie.....	13
Hoofdstuk 2 – Deelname.....	21
Hoofdstuk 3 – Taakverdeling.....	32
Hoofdstuk 4 – Feminisme binnen de beweging.....	38
Conclusie.....	46
Slotopmerkingen.....	48
Bibliografie.....	49
Bijlage.....	x

Inleiding

‘Er waren zeker ook andere vrouwen, absoluut, ik vind dat ze te veel weggemoffeld worden ... ze zijn een beetje weggeschreven.’¹

Deze woorden sprak Marie-José Buck, die tussen 1968-1975 Nederlands studeerde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, in een interview. Zij was één van de vrouwen die tijdens deze roerige jaren aan de universiteit studeerden en besloot actief te worden binnen de studentenbeweging. Ze coördineerde overleggen tussen verschillende nieuw opgerichte studiebonden en deed geregeld mee aan bezettingen. Volgens haar was zij als vrouw hierin geen uitzondering; er waren vrouwen die meededen met de beweging en zich stortten in verschillende onderdelen hiervan. Tegelijkertijd merkte ze op dat de vrouwen in de geschiedschrijving ‘onder het tapijt terecht zijn gekomen’ en er vrijwel uitsluitend over mannen is geschreven.² Hoe komt het dat er weinig bekend is over de deelname van vrouwen binnen de studentenbeweging? Waren zij ondanks de herinnering van Marie-José in kleinere aantallen actief of hadden zij wellicht een andere positie binnen de beweging dan de mannelijke studenten?

Dat de studentenbeweging juist rond deze tijd opkwam, had vele oorzaken. In veel landen ontwikkelde gedurende de jaren zestig een progressief politiek bewustzijn, waardoor burgers actief de maatschappij wilden veranderen. Dit bewustzijn kreeg vorm binnen de gehele samenleving, maar ontstond aanvankelijk vooral binnen intellectuele en artistieke kringen. Zo ook aan de Nederlandse universiteiten, waar in deze jaren een studentenbeweging ontstond. Nederlandse studenten en soms ook jonge medewerkers van de universiteit namen initiatieven over vanuit bijvoorbeeld studentenbewegingen in Parijs en Berlijn, die zich keerden tegen de traditionele verhoudingen binnen de universiteit. Het studentenverzet in Nederland nam toe toen er vanuit de regering in 1968 bestuursplannen werden ontwikkeld, ook wel het rapport-Maris genoemd, om de universiteiten te professionaliseren. Efficiëntie was daarin een belangrijk begrip. Studenten raakten overtuigd van het feit dat de universiteit zich door het kapitalisme liet misbruiken en eisten medebeslissingsrecht op alle niveaus.³

De plannen leidden bij verschillende universiteiten tot protestacties, zo ook op de Katholieke Universiteit Nijmegen. Dat was zeker het geval nadat het compromisrapport

¹ Interview Marie-José Buck (Nijmegen, 17-03-2023), 32:30-34:30.

² Interview Marie-José Buck, 32:30-34:30.

³ D. Hellema, *Nederland en de jaren zeventig* (Amsterdam 2012) 24, 40.

tussen studenten en medewerkers, waarin plannen stonden voor een democratischere universiteitsstructuur – ook wel bekend als ‘het groene boekje’ – in de praktijk moeilijk uitvoerbaar bleek te zijn. Een van de eerste acties vanuit de Nijmeegse studenten vond plaats tussen 15 en 17 april 1969 tijdens het congres ‘Universiteit en Ontwikkelingssamenwerking’. Studenten kaapten het congres en kwamen met resoluties waarin kapitalisme en imperialisme werden veroordeeld. De maand mei werd vervolgens de onrustigste maand tot dan toe met een groot aantal massavergaderingen.⁴ De universiteit besloot uiteindelijk om haar bestuursstructuur aan te passen en er kwam een universiteitsraad waarin ook studenten deel konden nemen. Dit werd later landelijk vastgelegd in de Wet Universitaire Bestuurshervorming. Tegelijkertijd verliep de uitvoering hiervan moeizaam, waardoor er nog veel confrontaties volgden.⁵

Tijdens de protesten stonden vooruitstrevende en emancipatoire waarden centraal, waarin medezeggenschap een belangrijke hoeksteen was. De rol van de vrouw lijkt echter vergeleken bij die van mannen, gebaseerd op bestaande literatuur over de studentenbeweging, binnen de beweging klein. Deze waarden lagen wellicht in de praktijk op dit vlak anders. Dit is opmerkelijk, omdat het aantal vrouwelijke studenten aan de Katholieke Universiteit in Nijmegen groot was. Aan de universiteit was ongeveer een vijfde van de studenten vrouw en bij sociale wetenschappen, waarbinnen de studentenbeweging het actiefst was, lag dit percentage hoger.⁶ Tot op heden is er geen onderzoek gedaan of de vrouwelijke studenten een rol hadden tijdens deze protesten en hoe deze rol er daadwerkelijk uitzag. Dit onderzoek wil de ogenschijnlijke tegenstelling tussen de wens voor medezeggenschap op de universiteiten enerzijds en de mogelijke rolverdeling tijdens de protesten anderzijds uitlichten.

In 1983 verschijnt een bundel waarin gereflecteerd wordt op de recente geschiedenis van de Katholieke Universiteit. Politicoloog Paul Scheffer schrijft hierin over de opkomst en ondergang van de studentenbeweging. Hij noemt de beweging een tijdelijk product van de overgang van de klassieke universiteit naar de moderne universiteit. In zijn bevindingen over de beweging worden geen vrouwelijke studenten genoemd.⁷ Wel wordt in de inleiding van de bundel excuses aangeboden voor het ontbreken van een artikel over de positie van de vrouw

⁴ A. Manning, *Katholieke Universiteit Nijmegen, 1923-1973: een documentenboek* (Bilthoven 1974) 344-345.

⁵ Manning, *Katholieke Universiteit Nijmegen*, 349-350 en Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, 41.

⁶ O. Schreuder, *Proeven van eigen cultuur. Vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1998 Deel II 1960-1998* (Nijmegen 1998) 75, 271.

⁷ P. Scheffer, ‘Op het breukvlak van klassieke en moderne universiteit. Aantekeningen over de opkomst en ondergang van de Nijmeegse studentenoppositie, 1958-1978’ in E. Schillebeeckx, A. van Melsen, en P. Scheffer eds., *Democratisering en identiteit: beschouwingen over de Katholieke Universiteit Nijmegen 1968-1983* (Nijmegen 1983) 104-152, alhier 105, 128.

aan de universiteit en was de redactie zich ervan bewust dat zij hun eigen verhaal hadden.⁸ Historicus Louis Vos e.a. publiceren enkele jaren daarna ook een boek over studentenbewegingen in deze periode, maar kijken vooral naar de Leuvense universiteit. Hierbij wordt gekeken hoe de universiteit in verbinding staat met andere landen, waaronder Nederland. Dit doen zij door een chronologisch overzicht te bieden, waarmee de auteurs een mentaliteitsverandering willen aantonen.⁹ Er is binnen het onderzoek weinig ruimte voor individuele studenten en evenmin voor de vrouwelijke student.

Socioloog Osmund Schreuder probeert op een zakelijke manier en met een top-downbenadering het ‘democratiseringsproces’ van de Katholieke Universiteit te omschrijven, waardoor er ook weinig aandacht is voor individuele studenten. Hij beschrijft een proces waarin enerzijds het bestuur van de universiteit professionaliseerde en centraliseerde, terwijl anderzijds bij een groep studenten een politiek bewustzijn ontstond. Door dit bewustzijn lieten studenten voor het eerst op krachtige wijze hun stem horen en gaven zij via allerlei wegen aan dat zij meer inspraak wilden en zich tegen de nieuwe bestuursstructuur keerden. Schreuder kijkt naar de grote ontwikkelingen binnen de studentenbeweging. Hij bespreekt resoluties en nota’s en hoe deze bijdroegen aan de hervorming van de universiteit. Hij nuanceert daarnaast het draagvlak voor de studentenbeweging en benadrukt dat deze vooral bestond uit studenten vanuit de sociale wetenschappen, voornamelijk van politicologie en sociologie.¹⁰

In een recent geschreven artikel door historicus Jan Brabers over de geschiedenisafdeling tijdens de studentenbeweging worden wederom vrouwelijke studenten niet apart besproken. Wat het artikel echter als belangrijke toevoeging heeft, is dat het de verschillende vormen van protest benadrukt. Hoewel de studentenbezettingen nu vaak in de beeldvorming naar voren komen, was dit in de realiteit het laatste middel van protest en ook het meest radicale. Zo werden er bijvoorbeeld ook brieven naar uitgeverijen of kranten gestuurd, posters en banners ontworpen en deden studenten aan stakingen.¹¹ Journalist en filosoof Antoine Verbij bespreekt wel de opkomst van de studentenbeweging en bijbehorende instanties, maar focust bij de vormen van protest vooral op de studentenbezettingen in Amsterdam, Tilburg en

⁸ E., Schillebeeckx, *Democratisering en identiteit*, 8.

⁹ L. Vos, M. Derez, en L. Depraetere, *Studentenprotest in de jaren zestig: de stoute jaren* (Tiel 1988) 8.

¹⁰ O. Schreuder, *Proeven van eigen cultuur. Vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1998 Deel II 1960-1998* (Nijmegen 1998) 74-75, 94.

¹¹ J. Brabers, ‘Political intrigue at the Catholic University of Nijmegen’ The student movement and the contentious start of the academic career of Theo Engelen, or how the meek shall inherit the earth after all’, in: P. Puschmann en T. Riswick eds., *Building Bridges. Scholars, History and Historical Demography. A Festschrift in Honor of Professor Theo Engelen* (Nijmegen 2018), 38-65, aldaar 41.

Nijmegen.¹² Om een completer beeld van de rol van de vrouw te krijgen, is het juist belangrijk om verschillende vormen van protest mee te nemen.

Verbij bespreekt wel de rol van de vrouw in de algehele protestcultuur van de jaren zeventig en volgens hem was deze binnen Nederland Actieland klein. De vrouwen deden wel mee met de protesten, maar drukten geen stempel op de inhoud. Hij benoemt dat zelfs bij Dolle Mina en de Man Vrouw Maatschappij, die beide eind jaren zestig opgericht werden, aanvankelijk mannen de agenda bepaalden. Volgens hem komt hier pas gedurende de jaren zeventig verandering in, al is dit meer in de vorm van zelforganisatie dan dat vrouwen daadwerkelijk het voortouw gingen nemen bij protesten. Een deel van de vrouwen zou zich volgens hem ook gaan loskoppelen van het revolutionaire denken vanuit socialistische of marxistische hoek, om zich af te scheiden van groeperingen met mannen.¹³

Psycholoog Ruud Abma, die zelf gedurende de studentenbeweging in Nijmegen studeerde, bevestigt dit beeld ook voor de studentenwereld. In zijn boek over de opkomst van de linkse boekhandel, uitgeverij en drukkerij in Nijmegen, bepleit hij dat zowel de studentenbeweging, als de Kritische Universiteit en de Socialistiese Uitgeverij Nijmegen (SUN) primair mannenbewegingen waren. Deze instanties ontstonden wederom eind jaren zestig. Dit terwijl feministische literatuur wel degelijk populair was bij de SUN. Abma bestudeert echter zelf geen primaire bronnen, waardoor de rol van de vrouw in deze takken van de beweging terloops aan bod komt. Hij laat zien dat vrouwen eigen groeperingen gingen vormen, maar aan de hand van een enkel citaat stelt hij dat bij studentenprotesten vrouwen broodjes smeerden en stencilden.¹⁴

Dit citaat kwam uit het verhaal van studente Mieke Vlaar, die kort haar verhaal deed in het samengestelde boek van Hans Timmermans over de jaren zeventig in Nijmegen. Hierin benoemt zij inderdaad dat de mannelijke studenten vooral discussieerden en bepaalden wat er gedacht, gelezen of gedaan moest worden. Opvallend hierin is ook haar anekdote over de pil. Aanvankelijk kon zij deze niet krijgen bij de studentenarts. Pas toen haar vriend meeding en beargumenteerde dat het haar carrière zou kunnen schaden als ze vroegtijdig zwanger zou worden, kreeg ze groen licht. Ook vermeldt ze het ontstaan van losse vrouwengroepen. Het bestaan van afzonderlijke groeperingen valt ook af te leiden uit het verhaal over kraakcrèches, waarin jonge moeders en vrouwelijke studenten de kar trokken. Hier lijken vrouwen

¹² A. Verbij, *Tien Rode Jaren Links Radicalisme In Nederland 1970-1980* (Amsterdam 2005) 75-81.

¹³ A. Verbij, *Tien Rode Jaren*, 204, 206 en 209.

¹⁴ R. Abma, *Een zaak van lange adem: hoe een Nijmeegs boekenimperium de studentenbeweging overleefde, over uitgeverij SUN, drukkerij SSN en boekhandel De Oude Mol* (Nijmegen 2019) 73, 75.

zich in te zetten op typische ‘vrouwenproblematiek’, al waren beide ouders verplicht bij de crèche betrokken.¹⁵

Tegelijkertijd is deze visie ook wat beperkt. In hetzelfde boek wordt duidelijk dat vrouwelijke studenten vaak in protestorkesten zaten die ook speelden bij studentenprotesten. Bovendien waren er ook vrouwen die zich bij het studententheater hadden aangesloten, dat begin jaren zeventig ook als doel had om de maatschappij om te vormen.¹⁶ Daarnaast blijkt bijvoorbeeld uit het boek van Abma dat antropologiestudente Mayke van Dieten in 1969 in het bestuur van de Unie van Studenten Nijmegen zat en belangrijk was in de oprichting van de nieuwe Stichting Studentenpers Nijmegen en de SUN.¹⁷ Dus ook tijdens de hoogtijdagen van het studentenprotest lijken er vrouwen een actievere rol te hebben ingenomen dan puur een assisterende. Het blijft wel de vraag of deze vrouwen uitzonderingen waren.

Onderzoek naar de positie van de vrouw tijdens de studentenbeweging is dus allereerst belangrijk, omdat de rol van de vrouw nog niet diepgaand onderzocht is of alleen exemplarisch wordt beschreven, waardoor het oppervlakkig blijft. Daarnaast is juist gedetailleerd onderzoek nodig, zodat de verschillende vormen van protest die Brabers noemt naar voren komen en er zo een beeld geschetst kan worden van welke functies wel en niet door vrouwen werden bekleed binnen de studentenbeweging. Het boek van Timmermans, waarin bijvoorbeeld zichtbaar wordt dat in muziek- en theateroptredens veel vrouwen deelnamen, bevestigt dit belang. Ten slotte geeft het ook meer inzicht in de algehele protestcultuur eind jaren zestig en begin jaren zeventig, waarin ook bepaalde gendermechanismen een rol hebben gespeeld binnen andere actiegroepen. Dit onderzoek laat zien hoe deze er mogelijk uit hebben gezien voor deze groeperingen.

De volgende vraag zal dan ook in dit onderzoek centraal staan: hoe zag de rol van vrouwelijke studenten eruit tijdens de studentenbeweging aan de Katholieke Universiteit Nijmegen 1968-1975? De focus van dit onderzoek zal liggen op de aanloop naar de lente van 1969 en de zestal jaren erna, waarin de studentenbeweging het actiefst was. Voor de algehele periodisering is als startpunt gekozen voor mei 1968, toen in Parijs de studentenrevolte uitbrak, die deels als voorbeeld diende voor de Nederlandse studenten. Het eindpunt is 1975, omdat er vanaf dat jaar slechts enkele demonstraties waren met een kleine groep studenten en het grote draagvlak voor de studentenbeweging verdween. In het eerste hoofdstuk zullen de

¹⁵ M. Vlaar, ‘1969’, in H. Timmermans ed., *70's in Nijmegen. Tien creatieve aksiejaren* (Nijmegen 2007) 20-21, aldaar 21. I. Donkers, ‘De Antiautoritaire Kresj’, *70's in Nijmegen*, 26-27.

¹⁶ P. Freijssen, ‘Aktieorkesten’, *70's in Nijmegen*, 22-23, aldaar 22. R. Knobel, ‘Tejater Teneeter’, *70's in Nijmegen*, 136-137.

¹⁷ Abma, *Een zaak van lange adem*, 8, 58-60.

motieven van vrouwelijke studenten voor deelname centraal staan. In het tweede hoofdstuk zal besproken worden hoe hun deelname eruitzag. In het derde hoofdstuk zal bekeken worden hoe zij terugkijken op een eventuele taakverdeling binnen de beweging. Ten slotte zal het laatste hoofdstuk gewijd worden aan feministisch gedachtegoed binnen de beweging

Method

In dit onderzoek zal oral history centraal staan. Oral history is binnen dit onderzoek cruciaal, omdat hierin de ervaringen die vrouwelijke studenten hadden tijdens de studentenbeweging naar voren komen. Via archieven en universiteitsbladen zijn wel degelijk enkele vrouwnamen te achterhalen, maar lang niet altijd hun feitelijke bijdrage aan de beweging. Dat een studente zitting nam in een commissie of bestuur, vertelt nog niet altijd hoe iemand zichzelf daarin zag. Door daadwerkelijk interviews te houden met oud-studentes, komen er via nieuw materiaal visies naar voren, die niet terugkomen in schriftelijke bronnen. Bijvoorbeeld over de taken die zij op zich namen, hoe zij de samenwerking zagen met andere studenten en of er volgens hen ruimte was om deel te nemen aan protesten op de manier zoals zij dat zelf wilden.

Het gebruiken van interviews moet altijd met de nodige voorzichtigheid gebeuren. Zoals historici Jan Bleyen en Leen van Molle stellen, zijn mondelinge interviews vaak niet geschikt voor feiten, maar vooral om gevoelens, opvattingen of identiteiten te achterhalen. Ze lijken volgens de auteurs op autobiografische bronnen. De geïnterviewde presenteert zijn of haar waarheid en geeft automatisch betekenis aan het verleden dat hij of zij vertelt. Hierbij neemt de geïnterviewde vaak een bepaalde rol aan. Ook collectieve herinneringen kunnen invloed hebben op het verhaal. De herinneringen zelf zijn bovendien vloeibaar; ze kunnen door de tijd heen veranderen en nieuwe vormen van betekenis krijgen door hoe het leven van de geïnterviewde vorm heeft gekregen.¹⁸ Hierdoor zijn interviews niet altijd geschikt om gebeurtenissen te achterhalen of om een chronologie te schetsen van de studentenbeweging, maar geven ze wel de mogelijkheid om rechtstreekse ervaringen weer te geven, die anders niet meer te achterhalen zijn.

Een ander belangrijk punt van de auteurs is dat een interview altijd een creatie is tussen de geïnterviewde en de interviewer zelf. Het verleden wordt samen gecreëerd. Dit betekent allermist dat het fictie is, maar wel dat er een bepaalde lijn in gemaakt wordt.¹⁹ In deze interviews zijn de geïnterviewden zich bijvoorbeeld bewust van het feit dat het

¹⁸ J. Bleyen en L. van Molle, *Wat is mondelinge geschiedenis?* (Leuven, Den Haag 2012) 82-83, 86, 90-91.

¹⁹ Bleyen, Van Molle, *Wat is mondelinge geschiedenis?* 81.

onderzoek de rol van vrouwen in de beweging bestudeert. Hierdoor kunnen bepaalde antwoorden (on)bewust toewerken naar het beantwoorden van deze vraag. De samenwerking gebeurt ook gericht wanneer er vragen worden gesteld tijdens het interview om het interview een bepaalde kant op te laten gaan. Hierdoor kan wederom iemands verleden een andere vorm krijgen.

Voor dit onderzoek zijn zeven vrouwen geïnterviewd, die studeerden aan de universiteit tijdens de studentenbeweging. Hierbij was van tevoren via de mail contact, waarbij de meeste vrouwen graag een korte opzet kregen van het onderzoek om zo een beter beeld te krijgen van de informatie waarnaar dit onderzoek op zoek was. Tijdens de interviews bleek bovendien dat zij geregeld contact hadden gehad met oud-studiegenoten of op internet informatie hadden opgezocht om kennis te achterhalen. Het interview werd doorgaans bij de geïnterviewde thuis gehouden en duurde gemiddeld één uur. Dit zodat er focus bleef tijdens het interview, wat ten goede kwam aan de kwaliteit van het interview. Daarnaast was er voor, na en tijdens het interview altijd ruimte om buiten de verslaglegging te praten zodat er meer vertrouwen ontstond tussen de geïnterviewde en de interviewer.

Bij de selectie van vrouwen die voor deze interviews gekozen zijn, is bewust gekozen voor vrouwen die actief waren bij verschillende studierichtingen en takken vanuit de studentenbeweging. Helaas is het binnen deze interviews niet gelukt om de bètafaculteit erbij te betrekken. Doordat deze faculteit een lagere participatiegraad kende binnen de beweging en een gering aantal vrouwen had, vertelt die mogelijk een ander verhaal. Het overgrote deel van deze vrouwen studeerde aan de faculteit der letteren of sociale wetenschappen, waar zowel het percentage vrouwen vaak hoger lag alsook de algehele deelname. Daarnaast waren op een na alle geïnterviewden actief binnen de beweging. De namen van deze vrouwen waren enerzijds terug te vinden in schriftelijke bronnen, anderzijds hebben zij ook directe ervaringen gehad met een eventuele taakverdeling tussen mannelijke en vrouwelijke studenten. Tegelijkertijd kan dit een vertekend beeld geven, waarbij zowel de deelname van het aantal vrouwen als de betekenis van de studentenbeweging groter kan lijken dan dat deze feitelijk was.

Bij het houden van de interviews zijn de handvatten vanuit het boek van Bleyen en Van Molle toegepast. Deze handvatten zijn onder andere dat de interviews bewust open zijn gehouden, met zo min mogelijk sturing en dat ze vaak plaatsvonden in de vorm van een gesprek, in tegenstelling tot een vraag-antwoordopzet. De meeste vragen waren bovendien open vragen, zodat de geïnterviewde vrij haar verhaal kon doen. Daarnaast is bijvoorbeeld

gesteld dat de rol van vrouwen simpelweg onbekend is, om zo de geïnterviewden niet een bepaalde richting uit te duwen. In tegenstelling tot Bleyen en Van Molle was hierbij enige vorm van een vooropgezette basisvragenlijst noodzakelijk, omdat de gebeurtenissen vijftig jaar geleden plaatsvonden en de meeste geïnterviewden aangaven het fijn te vinden om voorbeeldvragen te krijgen.²⁰ Zoals eerder benoemd, wisten de geïnterviewden het doel van het interview en het algehele onderzoek.

Bij de analyse van de interviews zijn enkele opvattingen uit *The Oral History Manual* als leidraad gebruikt. Bij het analyseren is allereerst de opname zelf bestudeerd, met als vraag: zijn er bepaalde patronen in het interview, hoofdonderwerpen of keerpunten die de verteller noemt? Daarnaast zijn de interviews getranscribeerd en vervolgens gelabeld op onderwerpen die aan bod kwamen. Uiteraard is er ook gekeken naar welke onderwerpen aansluiten bij het onderzoek. Er is ook aandacht voor de manier waarop de verteller vertelt: wanneer vallen stiltes of wordt er extra belang gehecht aan een antwoord? Daarnaast is bewust gekeken naar wat het handboek *oddities and deviations* noemt.²¹ Wanneer iets wordt verteld wat niet direct overeenkomt met algemene kennis of geschreven literatuur, is hier extra belang aan gehecht.

Het is niet altijd mogelijk om te achterhalen of de interviews feitelijk juist zijn, maar waar mogelijk is dit gedaan via informatie uit bestaande literatuur over de beweging of uit artikelen. Deze kwamen doorgaans uit *Het Nijmeegs Universiteitsblad* en in enkele gevallen uit het Archief van de Unie van Studenten Nijmegen. Daarnaast is literatuur over de tweede feministische golf in Nederland gebruikt om perspectief te bieden in hoe de vertellingen over de studentenbeweging samenliepen met ontwikkelingen binnen het feminisme in Nederland. Er is echter meer gekeken hoe de verschillende interviews met elkaar in gesprek staan. De interviews bestaan immers uit verschillende ervaringen en belevingen, waarin het interessant is om te zien wanneer deze met elkaar stroken of elkaar tegenspreken.

Dit onderzoek omvat niet alle ervaringen van vrouwelijke studenten over de positie van vrouwen binnen de beweging, maar geeft wel een belangrijke aanvulling op de huidige visie in de wetenschappelijke literatuur over de studentenbeweging. De vrouwen die deelnamen aan deze protestbeweging krijgen via dit onderzoek een plaats binnen de literatuur over de studentenbeweging. Dit onderzoek poogt een diepgaander beeld te geven van vrouwen die om verschillende redenen wél deelnamen aan de protesten en hier geregeld met een zekere trots op terugkijken. Om een eerste indruk te krijgen, is het allereerst interessant om een kort overzicht te geven van de geïnterviewde vrouwen.

²⁰ Bleyen, Van Molle, *Wat is mondelinge geschiedenis?* 96, 105, 111.

²¹ B. Sommer en M. Kay Quinlan, *The Oral History Manual* derde druk (Londen 2018) 111-112, 114.

Geïnterviewde oud-studentes

Marie-José Buck studeerde Nederlands tussen 1968-1975 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Ze was actief binnen de Neerlandicibond en had een belangrijke functie in de Zesoktobergroep bij het coördineren van verschillende acties op de universiteit. Tegen het einde van haar studie raakte zij betrokken bij de gastarbeiderswinkel in Nijmegen.

Mayke van Dieten studeerde sociologie en later antropologie tussen 1965-1969 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. In het jaar 1968-1969 zat zij in het bestuur van de Unie van Studenten Nijmegen en was zij betrokken bij de oprichting van de Stichting Studentenpers Nijmegen. Ze werkte daarnaast ook voor de Socialistiese Uitgeverij Nijmegen.

Saskia van Eenbergen studeerde politicologie tussen 1972-1980 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Ze was actief binnen de Socialistische Studentenbond Politicologie. Gaandeweg raakte zij betrokken bij Portugal en de Anjerrevolutie, waardoor zij zitting nam in het Spanje-Portugal comité en schreef voor het politicologieblad *Paradigma* over de situatie in Portugal.

Sylvia Lammers studeerde psychologie tussen 1965-1974 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Tijdens haar studieloopbaan was ze beperkt betrokken bij de studentenbeweging. Ze hielp in de anti-autoritaire-crèche en was later betrokken bij het feminisme in Nijmegen. Ze werkte voor het vrouwenhuis en zat ook in de redactie van het feministische blad *Vrouwentongen* in 1977.

Frances Nijssen studeerde Nederlands tussen 1972-1978 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Zij was actief lid binnen de Neerlandicibond. Later zette zij zich in voor de vrouwenbeweging aan de universiteit, als een van de oprichters van Viool (Vrouwen Interfacultair OverLeg) in 1976. Ze was ook een van de grondleggers van de Nijmeegse Vereniging ter Bevordering van Vrouwencultuur de Feeks in 1977.

Anneke Nolet studeerde Frans tussen 1964-1972 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Aanvankelijk zat ze in het bestuur van SVN (Studenten Vereniging Nijmegen) de

Meisjesclub. Ze raakte definitief bij de beweging betrokken via de Nederlandse Studentenraad in Leiden, waarin zij deelnam in het bestuur in de jaren 1968-1969. Terug in Nijmegen werkte zij tijdens haar studietijd voor de Socialistische Uitgeverij Nijmegen.

Pia Sassen studeerde rechtsgeleerdheid tussen 1964-1971 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Ze was eerst bestuurslid bij de SVN de Meisjesclub en maakte deel uit van de Werkgroep Rechten. In 1969 was zij een van de oprichters van de Socialistiese Uitgeverij Nijmegen.

Hoofdstuk 1 – Motivatie

‘Over het algemeen heb ik daar [de studentenbeweging] geen spijt van gehad, het is een bepaalde omweg die je moet maken in je leven om jezelf helemaal te worden.’²²

Pia Sassen

De opkomst van de studentenbeweging past binnen algehele maatschappelijke ontwikkelingen die gedurende de jaren zestig vorm kregen en langzaam via activisme uiting kregen in de maatschappij. Zo was er in West-Europa sprake van groeiende welvaart en was het een periode waar traditionele verhoudingen veranderden. Dit uitte zich bijvoorbeeld in nieuwe verhoudingen tussen ouders en kinderen, maar ook de relatie tussen de kerk en haar gelovigen veranderde. De ontkerkelijking was groot: in 1974 ging nog maar 35% naar de kerk ten opzichte van 65% acht jaar daarvoor. Op de Nederlandse universiteiten zelf steeg het aantal studenten van 40.000 studenten in 1960 naar 100.000 studenten in 1970. Hierdoor kregen studenten uit minder goeie milieus ook de mogelijkheid om te studeren. Het behoudende karakter van de universiteiten sloot hier echter niet altijd op aan.²³

In dit hoofdstuk zal besproken worden hoe de geïnterviewde vrouwen volgens henzelf betrokken raakten bij de studentenbeweging. Daarnaast is er ook aandacht voor hoe zij hun thuissituatie omschrijven. Zoals historicus Hans Righart in zijn standaardwerk *De eindeloze jaren zestig* bepleitte, waren de jaren zestig ook een periode van disharmonie tussen de vooroorlogse en de naoorlogse generatie. Righart zag deze dubbele generatiecrisis als de kern van het opkomend activisme. Deze crisis zat hem vooral in de toenemende consumptie, maar hij benoemt ook de massale toegang tot (het hoger) onderwijs.²⁴ De meeste ouders van deze studentes behoorden tot de vooroorlogse generatie. Dochters die studeerden en deelnamen aan linkse bewegingen, zorgden voor nieuwe situaties thuis. De verhalen van deze studentes zijn belangrijk, omdat het laat zien hoe zij hun achtergrond en identiteit omschrijven, wat ook invloed heeft op hoe zij hun latere activisme typeren.

Daarnaast zullen soms herinneringen zoals Bleyen en Van Molle dat noemen ‘hedendaags generationaliseerd’ worden. Alhoewel hier bewust geregeld ‘hoe’-vragen zijn gesteld (bijvoorbeeld *hoe raakte je in aanraking met de beweging t.o.v. waarom raakte je bij de beweging betrokken*), kan dit nog steeds achteraf beredeneerd worden. Zij wijzen erop dat

²² Interview Pia Sassen (Nijmegen, 07-05-2023) 33:00-36:00.

²³ D. Hellema, *Nederland en de jaren zeventig* (Amsterdam 2012) 24, 39.

²⁴ H. Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995), 26-27.

veel beslissingen onbewust genomen werden of zonder daar echt voor te kiezen. Daardoor kan het antwoord op dit soort vragen een uitleg zijn die achteraf wordt gemaakt.²⁵ Een ander aspect is dat, zeker wanneer naar familiesituaties gevraagd wordt, niet iedereen zich comfortabel zal voelen om alles te delen. Immers weten zij dat er een kans is dat die passages vervolgens in dit onderzoek worden geplaatst. Desalniettemin kan wat zij wel vertellen, bepalend zijn voor hoe zij hun verdere levensverhaal in de interviews vorm hebben gegeven.

The times they are a-changin'

Vier van de studentes, te weten Anneke, Pia, Mayke en Sylvia, begonnen allemaal met hun studie halverwege de jaren zestig. De studentenbeweging was toen nog maar mondjesmaat aan het opkomen en had nog geen groot draagvlak. De katholieke inslag was vaak nog bij de gezinnen aanwezig. Dit bleek ook uit hoe Anneke haar familie omschreef. Ze typeerde haar gezin van herkomst als een 'keurig' katholiek gezin waar haar ouders KVP stemden. Volgens haar was het beeld binnen haar familie dat je als vrouw ging trouwen en kinderen kreeg. Toen zij zelf het gymnasium behaalde, verwachtte haar vader van haar dat ze de verpleging in zou gaan, terwijl zij haar middelbareschooldiploma cum laude had gehaald. Via haar moeder wist ze haar vader alsnog te overtuigen om te mogen studeren, waarna ze voor de klassieke meisjesstudie Frans koos.²⁶

Uiteindelijk kwamen Pia, Mayke en Anneke alle drie 'traditioneel' bij de SVN de Meisjesclub terecht, het vrouwelijke equivalent van het toenmalig studentencorps Carolus Magnus. Pia en Anneke zaten daar samen in het bestuur. Volgens Anneke was dat bepalend voor haar activisme: 'En Pia Sassen had een vriendje en die was links aan het worden. En zij dus ook. En ik dus ook ... Nou ja, dat is het begin geweest van een linkse carrière, zal ik maar zeggen.' Ze 'rolde' op die manier in de beweging van '68, die ze uiteindelijk als een bevrijding zag.²⁷ Pia omschreef haar kennismaking met de linkse beweging aan de hand van een anekdote. Samen met Anneke sliep ze in het pand van de Meisjesclub toen zij 's avonds plotseling geluiden hoorden. Het geluid kwam vanuit de kelder, ook wel het feetsthol genoemd, en samen gingen ze voorzichtig naar beneden. Daar had Henk Vlaar min of meer ingebroken en hij zat een biertje te drinken. Pia en Anneke dronken er eentje mee, waarna ze hem vriendelijk verzochten het pand te verlaten. Henk was prominent betrokken bij de Studentenvakbeweging en sinds die ontmoeting ging Pia zijn artikelen lezen die hij in het

²⁵ Bleyen, Van Molle, *Wat is mondelinge geschiedenis?* 111.

²⁶ Interview Anneke Nolet (Nijmegen, 08-03-2023) 18:00-19:30.

²⁷ Interview Anneke Nolet, 0:00-02:00 en 18:00-19:30.

NUB schreef. Spoedig was zij bevriend met Hugues Boekraad, die haar vriend werd en ook hij nam een belangrijke positie in binnen de beweging. Zo raakte ze steeds meer betrokken bij de beweging.²⁸

Net als Anneke en Pia omschreef Mayke dat haar betrokkenheid bij de beweging via via gebeurde. Zelf kwam ze niet uit een academisch milieu en merkte ze dat de Meisjesclub niet haar wereld was. Ze ondervond dit verschil bij het vormen van dispuut kringen. ‘En dan zie ik gewoon zoals je ijzel zo bij elkaar ziet komen, allemaal van die kringetjes, dus die kenden elkaar.’²⁹ Volgens haar hadden de studentes allemaal connecties die zij nog niet had. Uiteindelijk raakte ze betrokken bij de beweging via haar studentenhuis aan de Oranjesingel, waar zij via haar dispuut in terecht was gekomen. Volgens haar waren in die omgeving linkse studentenhuisen en kwam ze zo met studenten in contact die prominent bij de beweging betrokken waren.³⁰ Het is opvallend dat zij alle drie uiteindelijk via het traditionele verenigingsleven actief werden bij de beweging. Deze connecties bleken ook sterk; ze kwamen alle drie bij de uitgeverij en de drukkerij terecht en Anneke en Mayke, beiden woonachtig in Nijmegen, zien elkaar nog altijd geregeld.

Mayke zelf kwam uit een progressief maar tegelijkertijd ook vroom gezin. Haar moeder gaf les op de huishoudschool en had in die zin een voorbeeldfunctie. Haar moeder was behoorlijk angstig dat één van haar dochters ongewenst zwanger zou raken. Bij haar oudste zus, die in 1962 in Nijmegen ging studeren, ging uiteindelijk het gerucht dat ze iemand op haar kamer had ontvangen of met iemand gezoend had. Haar ouders haalden haar als reactie daarop voor een jaar terug naar huis. Voor haar zus had dit incident een behoorlijke impact. Uiteindelijk ging ze hierdoor vaak tot laat naar Nijmegen om haar sociale leven in stand te houden. Haar ouders realiseerden zich dat dit ook niet de oplossing was en Mayke zei dat ze zelf heel vrij werd gelaten door haar ouders. Ze is nu ook nog dankbaar dat iedereen mocht studeren bij haar thuis.³¹

Sylvia sprak niet over haar religieuze achtergrond. Volgens haar kwam ze uit ‘een links nest’ en waren haar ouders erg getraumatiseerd door de Tweede Wereldoorlog. Hier had ze als kind veel last van. Ze omschreef zichzelf als een ‘bleu’ en erg onzeker meisje van achttien in 1965. Ze denkt dat ze daar nu ook nog haar onzekerheid en het wat wiebelig staan in het leven aan heeft overgehouden. Ze was erg gewend om alles met thuis te delen, dus aanvankelijk deelde zij thuis ook dat ze vriendjes had en naar het café ging. Haar ouders

²⁸ Interview Pia Sassen, 0:00-04:00.

²⁹ Interview Mayke van Dieten (Nijmegen, 13-04-2023) 7:00-10:00.

³⁰ Interview Mayke van Dieten, 7:00-10:00, 10:00-11:00.

³¹ Interview Mayke van Dieten, 20:00-24:30.

hadden dit totaal niet verwacht. Zij waren in de veronderstelling dat zij enkel ging studeren en colleges zou volgen. Toen ze uiteindelijk besloot om een pick-up te kopen, ging het thuis helemaal mis. Haar ouders besloten haar financieel kort te houden, waardoor ze altijd moest werken naast haar studie. Ze werd zelf vooral actief binnen het Nijmeegs feminisme, maar zag aspecten uit de beweging zoals linkse theorie vooral als een welkome verdieping binnen haar eigen studie, die volgens haar ontbrak bij psychologie.³²

Marie-José begon haar studie midden in het onrustige jaar 1968-1969. Ze beargumenteerde haar deelname net als Sylvia deels door het ontbreken van inhoud bij de studie. Er werden ook voor haar komst pogingen gedaan om dit aan te passen, maar die leverden nog niet veel op. Daarnaast geloofde ze dat de Parijse studentenrevolte voor haar en andere studenten een belangrijke motivator was. Zelf was ze er ook éénmaal voor een paar dagen naartoe gegaan. ‘Dat was compleet Parijs op de kop hoor. Door die studenten ’68, dat was echt een evenement, een mijlpaal.’ Volgens haar werden toen de eisen bij studenten radicaler en kwam de beweging in een stroomversnelling: inspraak, medezeggenschap en meebeslissen over de inhoud van het studieprogramma. ‘Dat is studenten misschien ook wel een beetje eigen, sla je meteen door weet je wel, je wil meteen alles, alles veranderen.’³³

Voor Marie-José kwam de botsing met thuis voornamelijk toen zij actief werd in de beweging. Haar ouders omschreef ze als apolitek en ze gingen ook niet stemmen. Haar moeder was van boerenafkomst en haar vader ambtenaar. Volgens Marie-José was haar moeder wel altijd kritisch, ook naar de kerk toe, maar deed ze daar verder niet echt iets mee. Bij haar vader heerste wel de angst dat toen ze in Nijmegen ging studeren, ze met ‘de rooien’ ging optrekken en dit kon volgens haar ouders enkel de studie aantasten. Ze gaf aan dat ze hierdoor uiteindelijk vervreemd raakte van haar familie en steeds minder thuiskwam. Haar vriend, waarmee ze op den duur ging samenwonen zonder te trouwen, werd ook een taboeonderwerp binnen de familie. Volgens haar hadden haar ouders het altijd een beetje betreurd dat ze niet trouwde.³⁴

Ook bij Pia thuis lag activisme lastig, maar heeft het nooit tot een daadwerkelijke breuk met thuis geleid. Haar vader, Maan Sassen, was prominent lid van de KVP en nam zitting in de Europese Commissie, waardoor haar deelname aan de beweging mogelijk gevoeliger lag. Pia omschreef haar familie echter als beschermend en hecht. Haar oudste broer overleed vlak voordat zij zelf ging studeren, waardoor ze geregeld thuiskwam en ze ook veel

³² Interview Sylvia Lammers (Nijmegen, 05-03-2023) 0:30-01:30, 02:30-05:00, 05:00-06:30.

³³ Interview Marie-José Buck, 07:00-11:00.

³⁴ Interview Marie-José Buck, 57:00-59:30.

steun bij elkaar zochten. Ofschoon ze het niet aangenaam vonden, accepteerden ze uiteindelijk Pia's deelname wel. Haar toenmalige vriend Hugues mocht echter niet bij haar ouders thuiskomen en het duurde ook enige tijd voordat dit werd doorbroken. Volgens Pia was het ook moeizaam omdat zij hem niet wilden ontmoeten en hem enkel van verhalen kenden. Uiteindelijk nam ze hem mee naar Concertgebouw De Vereeniging toen haar vader haar kwam opzoeken en werd hij binnen de familie geaccepteerd.³⁵

Een nieuwe groep studentes

Saskia en Frances begonnen allebei met studeren in 1972, toen de studentenbeweging al op een hoogtepunt was. Saskia kwam uit Gemert en volgens haar stond Gemert bekend als een opstandig dorp. Haar ouders waren behoorlijk progressief, er kwamen jongeren met lange haren over de vloer en er werden gesprekken over anarchisme gevoerd. De interesse die zij in de politiek had, kreeg ze via haar ouders en motiveerde haar om politicologie te gaan studeren.³⁶ Frances zei niet veel over haar achtergrond, maar benoemde wel dat ze de mensen in haar geboorteplaats Bergen op Zoom in zichzelf gekeerd vond. Beiden noemen dat zij al veel van de maatschappelijke onrust meekregen voordat ze gingen studeren. Frances vertelde dat ze met een groepje jongeren op de hoogte was van de Maagdenhuisbezetting en de Provo's.³⁷ Ook Saskia zei dat ze al op de middelbare school de studentenbezettingen in Parijs en Tilburg meekreeg en dat de Vietnamoorlog veel impact had.³⁸

'Acuut. Eerlijk gezegd.', was Frances antwoord op de vraag hoe zij bij haar Neerlandicibond actief werd. Haar ouders wilden niet dat ze in Amsterdam ging studeren, omdat het daar volgens hen te onrustig was en zij zorgden ervoor dat Frances in Nijmegen terecht kwam. Frances zag echter in Nijmegen een kans om daadwerkelijk op georganiseerde wijze aan de slag te gaan met maatschappelijke thema's. 'Dat ik dacht, ik geloof er wel in, dat je moet proberen om via studie de wereld te verbeteren.'³⁹ Na een halfjaar deed ze ook al mee met een bezettingsactie. Bij Saskia lag dit anders, zij keek het eerst een jaar aan voordat ze zich aansloot bij haar politicologenbond. Volgens haar kwam dat uit de behoefte om iets 'te doen' naast enkel studeren.⁴⁰

³⁵ Interview Pia Sassen, 43:00-48:30.

³⁶ Interview Saskia van Eenbergen (Den Bosch, 07-03-2023) 0:00-02:00, 18:30-19:00.

³⁷ Interview Frances Nijssen (Nijmegen, 24-01-2023) 07:30-09:00.

³⁸ Interview Saskia van Eenbergen, 58:00-01:00:00.

³⁹ Interview Frances Nijssen, 07:30-09:00.

⁴⁰ Interview Saskia van Eenbergen, 02:00-04:00.

Volgens Saskia kwam zij net aan na de beruchte aanstellingskwestie rondom Bob Reinalda, ook wel ‘de zaak R’ genoemd. Dit klopt niet geheel, aangezien deze grootschalige actie in 1973 plaatsvond, toen Saskia wellicht nog niet actief bij de bond betrokken was, maar wel al studeerde. De studenten wilden dat de marxistisch georiënteerde Reinalda werd aangesteld, maar de toenmalige hoogleraar Andries Hoogerwerf probeerde dit te voorkomen. Het Instituut Politicologie werd vervolgens voor 105 opeenvolgende dagen bezet, waarbij ook allerlei andere studies hun solidariteit uitdrukten door andere studiedepartementen te bezetten. Reinalda werd uiteindelijk aangesteld.⁴¹ Gezien het tijdsverloop dat Frances weergeeft, kan dit best één van Frances’ eerste bezettingsacties zijn geweest.

Achterliggende oorzaken

Soms kan de oorzaak van activisme inderdaad gezocht worden in de vorm van een generatieconflict. Uit de verhalen van deze studentes blijkt ook dat er vaak wel een vorm van wrijving was met het thuisfront. Zoals Marie-José het omschreef aan het einde van haar interview, zaten de studentes op het breukvlak van een traditioneel, zwaar doordrenkt van geloof, alomvattend achtergrondbehang.⁴² Hier wilden een deel van de studentes zich van distantiëren. Uit het verhaal van Sylvia bleek bovendien ook een conflict door trauma en een veranderende consumptiecultuur. In het geval van geloof betekende dit niet dat er per se voor altijd afstand van werd gedaan. Pia vond uiteindelijk haar weg terug naar de kerk en omschreef dit als een van de mooiste dingen in haar huidige bestaan.⁴³

Daarnaast wordt in de literatuur geregeld het argument aangedragen dat doordat de studenten niet enkel meer uit de gegoede burgerij kwamen, er sociale en praktische problemen op de universiteit kwamen.⁴⁴ Een deel van deze vrouwen was zich bewust van het feit dat hun moeder enkel de MULO (meer uitgebreid lager onderwijs) had kunnen volgen en dat zij eerste generatie studenten waren. Saskia kwam uit een middenklassegezin en bij Marie-José was haar moeder bijvoorbeeld van boerenafkomst. Saskia benoemde ook dat zij twintig jaar eerder niet de mogelijkheid zou hebben gehad om te studeren.⁴⁵ Mayke vertelde tijdens het interview dat haar moeder ontzettend goed kon leren, maar enkel de mogelijkheid had om de MULO te volgen.

⁴¹ Brabers, ‘Political intrigue at the Catholic University of Nijmegen’, 42.

⁴² Interview Marie-José, 1:03:00-1:06:30

⁴³ Interview Pia Sassen, 52:00-56:00.

⁴⁴ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, 39.

⁴⁵ Interview Saskia van Eenbergen, 58:00-01:00:00.

Een ander aspect dat vaak wordt aangehaald, is dat het katholicisme werd ingeruild voor het marxisme. Deze visie schemert ook door in het recente promotieonderzoek van Cees Willemsen, die stelt dat de afname in het (Brabants) katholicisme als een transformatie kan worden gezien, waarin deze ideologie werd omgevormd tot sociale betrokkenheid dat uiting kreeg via het marxisme.⁴⁶ Dit is binnen dit onderzoek echter lastig te bewijzen, aangezien het hier om een katholieke universiteit gaat en vanzelfsprekend alle geïnterviewden een katholieke achtergrond hebben. Om zoiets vast te stellen, zou een vergelijkend onderzoek nodig zijn. Mayke erkende bijvoorbeeld wel een gemeenschapszin onder katholieke Brabanders, maar zag tevens een grote studentenbeweging in Delft, Groningen en Amsterdam, waar niet iedereen katholiek was. Bovendien was in haar ogen de SUN, waarop deze publicatie zich toespitst, gevarieerd. Er werd Marx gelezen, maar volgens haar was dit niet de huisfilosoof binnen de SUN.⁴⁷

Bij Pia leek in haar reflectie achteraf een wisseling van ideologieën centraal te staan. ‘Dat was een soort nieuw wereldbeeld. We hadden het christelijke wereldbeeld vanuit de kerk en dat legden we eigenlijk af.’⁴⁸ Aanvankelijk dacht zij het sociale te hebben gevonden in het marxisme, maar verwierp dat later toch weer en keerde uiteindelijk terug naar het katholicisme. Pia keek in die zin ook anders terug op de beweging dan de andere zes vrouwen. Ze zei dat de studentenbeweging uiteindelijk haar denken had verrijkt, maar vond dat het christendom de gehele mensheid meenam in zijn denken. Een ideologie waarin de ene klasse de andere klasse moest bestrijden en vernietigen, vond ze misdadig en in haar opinie kom je dan ook snel bij een autoritair regime uit. Volgens haar had het ook te maken met volwassen worden in je denkvermogen: ‘Dan kan je dus ook een tijdje achter een verkeerd iemand of iets of een verkeerde ideologie aanlopen.’⁴⁹

Het lastige aan de achterliggende oorzaken is dat het aannemelijk is dat zij een rol speelden, maar tegelijkertijd de mate waarin moeilijk te bepalen valt. Uit de verhalen bleek dat ze zelf hun deelname concreet motiveren: een links studentenhuis, in contact komen met een links iemand of bijvoorbeeld een studie die niet uitdagend genoeg is. De studenten die later studeerden, koppelden hun motivatie aan grotere maatschappelijke onrust. Uit de interviews bleek wel een vorm van conflict met de ouders naar voren te komen zoals Righart

⁴⁶ C. Willemsen, *Een erfenis van het Aggiornamento. Socialistische Uitgeverij Nijmegen en de renaissance van het marxisme 1969-1983* (Nijmegen 2022) 553.

⁴⁷ Interview Mayke van Dieten, 26:00-30:00, 30:30-32:00, 44:30-46:00.

⁴⁸ Interview Pia Sassen, 52:00-56:00.

⁴⁹ Interview Pia Sassen 52:00-56:00.

beargumenteert, al kwam dit soms pas tijdens hun deelname. Alhoewel dit niet naar voren kwam in de interviews, is het ook mogelijk dat in eerste instantie studenten uit nieuwsgierigheid naar een bijeenkomst kwamen, voordat zij zich realiseerden dat ze achter de inhoud van de bijeenkomst stonden.

Terugkoppelend naar de rol van vrouwen in de studentenbeweging, viel het op dat een deel van deze vrouwen via mannelijke studenten betrokken raakten bij de beweging. Dit gold in ieder geval voor de vrouwen die bij de Meisjesclub zaten en ook vanaf halverwege de jaren zestig studeerden. Hieruit kan nog niet geconcludeerd worden of vrouwen inhoudelijk minder betrokken waren bij de beweging, zoals Verbij stelde of dat het voornamelijk een mannenbeweging was, zoals Abma beweerde. Het kan echter wel betekenen dat mannelijke studenten doorgaans eerder bij de beweging betrokken raakten dan vrouwelijke studenten en hierdoor mogelijk ook al de visie binnen de beweging bepaalden. Om hier een beter beeld van te krijgen, zal nu gekeken worden naar hoe de deelname van deze vrouwen binnen de beweging eruitzag.

Hoofdstuk 2 – Deelname

‘Ja, ik weet niet hoeveel procent actief was, in de beweging in Nijmegen, dat is natuurlijk ook maar een percentage, terwijl voor mijn idee was iedereen die ik kende wel aan die kant.’⁵⁰

Mayke van Dieten

Hoe groot de studentenbeweging precies was, is moeilijk te achterhalen, eenvoudigweg omdat er vanaf midden jaren zestig tot midden jaren zeventig allerlei initiatieven ontstonden die onder de noemer studentenbeweging konden vallen. Zoals ook uit de opmerking van Mayke blijkt, leek het vaak voor de deelnemers aan de beweging of iedere student eraan meedeed, terwijl dit niet het geval was. Studenten waren doorgaans betrokken bij meerdere groeperingen, waarbij ze elkaar steeds weer tegenkwamen. Dit konden verenigingen zijn om studentenbelangen te behartigen, maatschappelijke problemen aan te kaarten of om inhoudelijk met elkaar over linkse theorievorming te debatteren. De manieren waarop de studenten vervolgens verandering teweeg wilden brengen, verschilden sterk; dit kon bijvoorbeeld via het geschreven woord of demonstraties. Soms werkten de verenigingen samen, op andere momenten was er juist sprake van concurrentie door de verschillende ideologieën binnen de studentenbeweging.⁵¹

In dit hoofdstuk zullen de verschillende actievormen en de groeperingen waaraan de geïnterviewde vrouwen meededen centraal staan. De beweging zal hierdoor gedefinieerd worden aan de hand van hoe deze vrouwen zelf hun deelname omschrijven en wat zij zich herinneren. Deze beschrijvingen zijn uiteraard niet alomvattend en niet alle takken van de beweging komen aan bod. De meeste gebeurtenissen hebben zich vijftig jaar geleden afgespeeld, waardoor het voor hen niet mogelijk is om alle facetten uit hun studententijd nog naar boven te halen. Herinneringen die een duidelijke impact hebben gehad, zullen eerder naar boven komen. Een grootschalige bezettingsactie kan bijvoorbeeld meer gewicht hebben dan de verspreiding van pamfletten. Daarnaast worden herinneringen vaak gekoppeld aan iemands verdere levensloop, waardoor sommige gebeurtenissen door de tijd heen belangrijker

⁵⁰ Interview Mayke van Dieten, 1:18:30-1:22:00.

⁵¹ Zie bijvoorbeeld KDC, Archief Unie van Studenten Nijmegen (1078), inv. nr. USN-33, ‘Notulen van de vergadering van het Spanje-Portugal komitee i.o. van 30-10-1975.’ Alhoewel de nadruk geregeld wordt gelegd op de concurrentie tussen de groeperingen, is hier bijvoorbeeld zichtbaar dat er afgevaardigden zijn vanuit o.a. de USN, socialistische bond, werkgroep gastarbeid en de internationale communistenbond. Hoe vruchtbaar het overleg was valt niet af te leiden, maar een vorm van samenwerking was er dus ook.

worden. Zoals Bleyen en Van Molle stelden, krijgen gebeurtenissen achteraf extra lagen van betekenis door hoe het leven van de geïnterviewde zich ontvouwd heeft.⁵²

De bonden

De meeste van de geïnterviewde studentes zaten bij de zogeheten socialistische studentenbonden. Deze bonden hadden ook de grootste groep volgelingen onder de studenten.⁵³ De bonden werden opgericht per faculteit en probeerden het studieprogramma aan te passen. Hierin was de aanstelling van nieuwe, linksgeoriënteerde docenten een belangrijk item. Daarnaast hielden ze zich bezig met onderdrukte groeperingen en organiseerden ze congressen over dictaturen of linkse revoluties in andere landen. Ze waren socialistisch, maar niet gekoppeld aan een bepaalde politieke partij. De bonden waren geregeld de initiators achter bezettingsacties op de universiteit. Vanaf 1971 ontstond de Zesoktobergroep, genoemd naar de datum van oprichting. Dit was het centrale overlegorgaan van deze bonden, waardoor bijvoorbeeld studierichtingen samen een eisenpakket konden opstellen of een gecoördineerde bezettingsactie konden opzetten.⁵⁴

Pia was al vroeg, voordat de bonden opgericht werden, bij het studentenactivisme betrokken. Ze ging onder andere naar Berlijn om daar kennis te maken met de Kritische Universität, waar al vanaf het jaar 1967 een grote studentenoppositie ontstond die machtsrelaties op de universiteit wilde veranderen. Daarnaast woonde ze later protesten bij in onder andere Parijs, Leuven en Turijn. Ze sprak daar bijvoorbeeld met de leiders van de beweging, zoals de Duitse studentenleider Rudi Dutschke. De protesteers bestonden dikwijls uit arbeiders en studenten, en ze herinnerde zich dat de protesten een gevaarlijke boel waren. ‘Ik heb nooit zo meegedaan aan die demonstraties, ik vond het gewoon een beetje angstwekkend vaak.’⁵⁵ De demonstraties begonnen vreedzaam, maar vervolgens liepen ze uit de hand door een kleine radicale groep relschoppers en kwamen er enorme gevechten. In Leuven werd ze één keer opgepakt door de politie, omdat er een samenscholingsverbod was en de gehele straat bij elkaar geveegd werd. Na verhoor werd ze overigens weer vrijgelaten. Haar vader, die toen in Brussel werkzaam was voor de Europese Commissie, werd wel op de hoogte gesteld van de aanhouding en was daar niet blij mee.⁵⁶

⁵² Bleyen, Van Molle, *Wat is mondelinge geschiedenis?*, 81.

⁵³ Brabers, ‘Political intrigue at the Catholic University of Nijmegen’, 40.

⁵⁴ O. Schreuder, *Proeven van eigen cultuur. Deel II 1960-1998*, 145.

⁵⁵ Interview Pia Sassen, 20:30-24:30.

⁵⁶ Interview Pia Sassen, 20:30-24:30.

Daarnaast zette Pia zich in voor studenten die lid waren van SVN de Meisjesclub, maar geen kamer konden vinden. Bij de gezelligheidsverenigingen werden ook eerste-generatie studenten lid. Volgens Pia waren er voor deze nieuwe groep studenten totaal geen voorzieningen geregeld en werden ze doorgaans genegeerd, zowel in de studie als in de opvang. Pia vertelde hoe zij door de stad heen liep om te kijken of er ramen waren zonder gordijnen of ruimtes die onbewoond leken en dat ze dan vervolgens aanbelde of de bewoners nog een kamer hadden voor een student.⁵⁷ Hoewel zij zelf geen lid werd van de Studentenvakbeweging, kwam de SVB ook in actie voor materiële belangenbehartiging van de student.⁵⁸ In Nijmegen was eerdergenoemde Henk Vlaar belangrijk binnen de SVB.

De bezettingsacties

Anneke was al vroeg bij bezettingen betrokken. Volgens haar was er toen, in de jaren 1968-1969, nog niet echt sprake van een georganiseerde vorm van bezetten. Ze was destijds bestuurslid van de Nederlandse Studentenraad in Leiden en had hierdoor de mogelijkheid om naar Parijs te gaan en daar een grootschalige demonstratie mee te maken. In Nederland nam ze deel aan de bezettingen in Amsterdam, Nijmegen en Tilburg. Volgens haar was dit ook de tijd dat ze zelf écht links politiek betrokken raakte. Eenmaal terug in Nijmegen probeerde ze bij de studie Frans een bezetting op touw te zetten, maar naar eigen zeggen lag de studentenparticipatie bij Frans veel lager. Mogelijk kwam dit doordat er vrijwel geen mannen bij de studie Frans waren en er weinig ‘losse’ vrouwen aan de bezettingen deelnamen. Hiermee doelde ze op vrouwen die geen linkse vriendjes hadden.⁵⁹ Vervolgens ging ze werken voor de SUN en kreeg ze uren als lerares Frans, waardoor ze sowieso niet meer aan bezettingen kon deelnemen.

Bij Pia is vooral de zaak rondom de aanstelling van hoogleraar Jan Leijten op de rechtenfaculteit haar bijgebleven, ook omdat ze zich er naderhand schuldig over voelde. Hoewel dit niet tot een bezettingsactie leidde, was de onrust groot. Leijten werd in mei 1969 benoemd tot hoogleraar inleiding en algemene rechtsleer, tot onvrede van een groot deel van de studenten. Zij vonden dat zij niet voldoende inspraak hadden gehad bij de benoeming en stelden dat Leijten onbekwaam was. Hij was immers niet gepromoveerd en had weinig artikelen geschreven over deze vakgebieden. Volgens hen bewees de aanstelling dat de

⁵⁷ Interview Pia Sassen, 04:00-07:30, 24:30-26:30.

⁵⁸ Hellema, *Nederland en de jaren zeventig*, 40.

⁵⁹ Interview Anneke Nolet, 03:30-04:30, 19:30-20:30, 20:30-23:00.

faculteit juristen uit eigen teelt wilde.⁶⁰ Volgens Pia was er besloten dat studenten medezeggenschap zouden krijgen en werd daar vervolgens niet aan gehoorzaamd, maar gaf daarnaast aan dat de zaak rondom Leijten snel op de persoon werd gespeeld. Rechtenstudenten maakten onder andere een pamflet tegen de aanstelling, maar bekritiseerden ook oude gedichten die hij had geschreven en gepubliceerd in het NUB. Pia is hem later nog geregeld tegengekomen en heeft zowel publiekelijk als privé Leijten haar excuses aangeboden voor hoe het destijds ging. Ofschoon ze nog steeds van mening is dat de aanstelling zelf niet netjes verliep, realiseerde ze zich later dat Leijten hierin een onschuldig slachtoffer was.⁶¹ Leijten zelf werd uiteindelijk een van de meest geliefde hoogleraren op de faculteit.⁶²

Marie-José, die actief was binnen de Neerlandicibond, begon deel te nemen aan bezettingen toen de bonden langzaam opkwamen. Doel van de occupaties was volgens haar vooral om maatschappijkritische docenten aan te stellen. Ze herinnerde zich nog veel over de organisatorische kant van bezettingen. Er gingen vaak lange, breed opgezette vergaderingen aan vooraf en er moest gedisciplineerd te werk worden gegaan. De vergaderingen bepaalden het eisenpakket dat gepresenteerd zou worden aan bijvoorbeeld hoogleraren, maar daarnaast werden er ook belangrijke huisregels opgesteld. Studenten mochten niets vernielen, niet te lang in bed blijven liggen en er moest een harde kern zijn – waar zij zichzelf onderdeel van zag – die sowieso tijdens de bezetting bleef. Ook praktische zaken als boodschappen en poetsen moesten geregeld worden.⁶³

Marie-José maakte spoedig deel uit van de Zesoktobergroep, naar eigen zeggen omdat ze goed kon coördineren en overzicht kon houden, wat belangrijk was bij het overleg tussen verschillende studies. Daarnaast vond ‘men’, dat zij erin moest, omdat er in de prille bonden weinig vrouwen actief waren en ze ook graag vrouwen in de Zesoktobergroep hadden. Hoewel Marie-José vaak in de wij-vorm spreekt wanneer er wordt gesproken over verschillende taken, sprak ze hierin over zichzelf. Haar taak bestond allereerst uit het spreken met verschillende studierichtingen over de onderwijsveranderingen die zij graag zagen. Vervolgens concretiseerde Marie-José deze verschillende opvattingen en moest zij bovendien een draagvlak creëren voor deze nieuwe plannen. ‘Ik heb dus heel veel van dat soort taken gedaan, het stuk bedenken, het stuk schrijven, dat otypen, dan afdraaien, dan verspreiden,

⁶⁰ J. Brabers, *De faculteit der rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1982* (Nijmegen 1994) 367-369.

⁶¹ Interview Pia Sassen, 10:00-14:00.

⁶² Brabers, *De faculteit der rechtsgeleerdheid*, 370.

⁶³ Interview Marie-José Buck, 16:00-21:00.

dan bespreken, dan bij elkaar roepen...’ Volgens haar kon dit proces gemakkelijk bijna één jaar in beslag nemen.⁶⁴

Frances begon enkele jaren later met de studie Nederlands en omschreef zichzelf als gedreven bij de bezettingen. Na ongeveer een halfjaar studeren deed ze mee aan haar eerste bezettingsactie via haar bond. Ook geeft ze net als Marie-José aan dat er veel vergaderingen nodig waren om van tevoren goed in kaart te brengen wat ze precies wilden bereiken. Eveneens noemde zij als voornaamste doel van de bezettingen het aanstellen van een ander type docent. Ze omschreef zelf dat ze onder andere twee of drie keer met een groep mensen ‘de talenflat’, het Erasmusgebouw dat in 1973 werd geopend, bezet had. Vaak ging dit in samenwerking met verschillende studies zoals geschiedenis, Nederlands en pedagogiek. Bij een van haar eerste bezettingen werd zij voor enige tijd opgepakt door de politie.⁶⁵

Landencomités

Andere projecten waarbij de bonden betrokken waren, waren de verschillende landencomités. In het archief van de Unie van Studenten worden bijvoorbeeld Chili, Vietnam en Portugal genoemd als landen waarvoor dergelijke commissies werden opgericht.⁶⁶ Hoewel deze nu geschaard zijn onder de USN, waren dit samenwerkingen tussen allerlei verschillende groeperingen uit de beweging. Zowel Frances als Marie-José noemden bijvoorbeeld landencommissies als een aspect van de bonden. Frances beschouwde de commissies als een mooie inhoudelijke invulling van de beweging en Marie-José zag ze als een verbreding van de problematiek waarmee de bonden zich gingen bezighouden. Volgens haar gingen de bonden zich, naast de studie zelf, ook richten op wat er gebeurde in bepaalde landen op het gebied van bijvoorbeeld kolonialisme. Volgens haar werd dit doorgaans ingegeven vanuit de sociologen- of politicologenbond.⁶⁷

Saskia maakte deel uit van de Socialistische Studentenbond Politikologie (SSP) en had zelf voornamelijk interesse in Portugal en de recente Anjerrevolutie (april 1974). Ze schreef in het studieblad van politicologie *Paradigma* over de situatie in Portugal. Hier zaten vijf à zes mensen in de redactie. Paul Hoebink, later hoogleraar aan de Radboud Universiteit, werd volgens haar gezien als dé autoriteit op het gebied van Portugal. Saskia sprak echter de taal en ging vanaf 1974 geregeld naar Portugal, waardoor ze veel kennis had en werd gevraagd om

⁶⁴ Interview Marie-José Buck, 25:30-29:30.

⁶⁵ Interview Frances Nijssen, 11:00-13:00, 13:00-16:00.

⁶⁶ Zie bijvoorbeeld: Katholiek Documentatiecentrum, Archief Unie van Studenten Nijmegen (1078), inv. nr. USN-25 tot en met USN-33.

⁶⁷ Interview Frances Nijssen, 13:00-16:00 en Interview Marie-José Buck, 11:00-15:00

actief te worden binnen het blad.⁶⁸ Alhoewel zij hier zelf geen herinneringen meer aan had, was zij daarnaast betrokken bij de oprichting van een eventueel Spanje-Portugal comité. Zij was de enige afgevaardigde vanuit de SSP en bovendien van de tien afgevaardigden de enige vrouw.⁶⁹ Haar inhoudelijke bijdrage bij deze vergaderingen is niet meer te achterhalen, maar dit laat zien dat Saskia binnen haar bond een vooraanstaande positie had en dat haar kennis over Portugal op waarde werd geschat.

De Unie van Studenten Nijmegen

De Unie van Studenten Nijmegen (USN) was net zoals de socialistische bonden aanvankelijk een belangengroep voor studenten. De USN werd in 1965 opgericht als een omvorming van het Studentencorps Carolus Magnus. Anders dan de bonden, probeerde de USN vaak van binnenuit de universiteit te veranderen. Zij nam geregeld zitting in universiteitsraden of faculteitsbesturen om op die manier het onderwijs te veranderen en studentenbelangen te behartigen. De USN had echter een veel kleiner aantal leden dan de bonden; op het hoogtepunt kwam het aantal leden hoogstwaarschijnlijk niet boven de zes à zevenhonderd.⁷⁰ Tussen de bonden en de USN was geregeld strijd, mede doordat de USN ervan overtuigd was dat via instellingen aan de universiteit verandering kon komen, terwijl de bonden zich tegen de universiteit als instituut keerden.⁷¹

‘Radikalinski’s’, zo denkt Marie-José dat mensen van de USN nu de bonden zouden beschrijven. Volgens haar hadden veel mensen van de USN een allergie voor de bonden en werden ze gezien als drammers. Ze herinnerde zich dat veel leden van de USN lid waren van de CPN of sympathieën daarvoor hadden.⁷² Ook Saskia benoemde dat de communisten bij de USN zaten.⁷³ Volgens Marie-José was de USN een kleine club die aan de Oranjesingel 42 gevestigd was en kwam ze er enkel om af en toe iets te laten afdrukken. De duidelijke politieke voorkeuren, de bestuursstructuur en het pand stonden allemaal haaks tegenover de ietwat anarchistische bonden. Volgens haar was bovendien de USN meer behoudend en onderschreven de leden vaak vanachter hun bureau zaken, terwijl zij daadwerkelijk op de

⁶⁸ Interview Saskia van Eenbergen, 22:00-24:30.

⁶⁹ KDC, Archief Unie van Studenten Nijmegen (1078), inv. nr. USN-33, ‘Notulen van de vergadering van het Spanje-Portugal komitee i.o. van 30-10-1975.’

⁷⁰ Jos van der Lans, ‘Unie van Studenten te Nijmegen’, *70’s in Nijmegen*, 140-141.

⁷¹ Brabers, ‘Political intrigue at the Catholic University of Nijmegen’, 40.

⁷² Interview Marie-José Buck, 43:00-43:30.

⁷³ Interview Saskia van Eenbergen, 4:30-5:30.

barricade gingen staan. De compromisbereidheid van de USN viel niet goed bij de bonden. Er ontstond een 'nare' rivaliteit, al benadrukte ze tevens dat het geen beroerde mensen waren.⁷⁴

Mayke nam daadwerkelijk zitting in het bestuur van de USN in 1968-1969, maar toch weet zij zelf niet precies wat zij daar allemaal deed. Voor haar persoonlijk waren uiteindelijk de Stichting Studentenpers Nijmegen (SSN) en de Socialistiese Uitgeverij Nijmegen (SUN) belangrijker. Ze was destijds gevraagd om zich verkiesbaar te stellen voor de USN en enigszins twijfelachtig vertelde ze dat ze interviews moest houden en brieven schreef.⁷⁵ Ze had toen de functie als 'sekretaresse pers' en in het archief van de USN zijn bijvoorbeeld stukken en brieven over het opzetten van de ledenraadverkiezingen ondertekend door Mayke.⁷⁶ Gaandeweg het gesprek kwamen er meer herinneringen naar boven en benoemde ze dat ze namens de USN ook aanwezig was bij massabijeenkomsten en bezettingen van de Aula. Hugues Boekraad was tijdens die bijeenkomsten een belangrijke spreker. Ook ging ze met de USN langs bij de rector-magnificus Van Wijnbergen om over veranderingen te praten. Ze benadrukte dat het een ontzettend aardige man was, die ook openstond voor verandering.⁷⁷

De Communistische Partij Nederland (CPN) was voor sommige leden van de USN inderdaad een aantrekkelijke partij, al hoorde Mayke daar zelf niet bij. Ze wees erop dat een aantal mensen binnen de USN een behoorlijke tijd worstelden met de vraag of zij wel of niet lid moesten worden van de CPN. Ze weet nog dat Paul Scheffer en Gabriel van den Brink, twee prominente studenten binnen de USN, zich daarbij aansloten. Voor haarzelf was het vooral duidelijk dat ze links was en ze voelde zich het meest aangetrokken tot de PvdA. Ze vond solidariteit met de derde wereld daarin belangrijk. Het was in ieder geval duidelijk dat ze niet bij de SP wilde (opgericht in 1972), omdat ze die te radicaal vond. Rond 2009 werd ze alsnog lid van de PvdA.⁷⁸

De Socialistiese Uitgeverij Nijmegen en de Stichting Studentenpers Nijmegen

De SSN werd opgericht vanuit het bestuur van de USN in 1969, waarbij Sjef van de Wiel en Mayke van Dieten namens de USN betrokken waren bij de stichting. De drukkerij ontstond vanuit de gedachte dat het eenvoudiger zou zijn wanneer studenten zelf konden drukken en zo allerlei publicaties, dissertaties en projectverslagen onafhankelijk konden uitbrengen. Johan

⁷⁴ Interview Marie-José Buck, 34:30-42:30.

⁷⁵ Interview Mayke van Dieten, 11:00-13:00.

⁷⁶ Zie bijvoorbeeld KDC, Archief Unie van Studenten Nijmegen (1078), inv. nr. USN-111, 'Stukken betreffende de verkiezingen voor de Ledenraad op 11 - 13 februari 1969'.

⁷⁷ Interview Mayke van Dieten, 32:00-36:30.

⁷⁸ Interview Mayke van Dieten, 46:00-48:30.

Holterman kreeg de leiding binnen de SSN, mede omdat hij belangrijk financieel werk had verricht voor de drukkerij van de Studentenvakbond. De drukkerij kwam te zitten in het souterrain aan de Oranjesingel 42, waar de vroegere keuken van de mensa zat. De vetlagen waren nog zichtbaar en moesten van de muren gekrabbd worden.⁷⁹ Mayke vertelt ook over het krabben, schoonmaken en schrapen dat aanvankelijk moest gebeuren voordat ze daar aan de slag konden.⁸⁰

Ze zegt zelf nog veel te weten van haar tijd bij de drukkerij, juist omdat ze het heel leuk werk vond. Koppen maken voor publicaties was een van de eerste dingen die zij daar deed. ‘Ik heb toen veel gelay-out, moest je al die teksten plakken, tekstpagina’s en dan die weer op een groot vel. En als er weer correcties waren moest je die snijden.’ Het controleren en verbeteren van die teksten was toen nog een zeer tijdrovend proces en stukken tekst moesten daadwerkelijk verplaatst worden, wat in het pre-computertijdperk niet meeviel. Ook voetnoten die onderaan de tekst kwamen, moesten steeds meebewegen met eventuele correcties.⁸¹ Ook Anneke benoemt Maykes werk bij de drukkerij. Volgens haar kreeg Mayke de teksten aangeleverd en controleerde zij die vervolgens. De eerste druk van een uitgave werd bovendien met het kritische oog van Mayke al dan niet goedgekeurd.⁸²

Later raakte Mayke ook bij de SUN betrokken, waar ze nog tot 2008 werkzaam voor is geweest. De SUN, toen nog echt een studentenuitgeverij, werd tevens in 1969 opgericht en werd aanvankelijk de belangrijkste opdrachtgever voor de SSN.⁸³ De SUN publiceerde allerlei werken die op een manier te maken hadden met linkse bewegingen. Bij de opstartfase van de SUN waren ook Anneke en Pia betrokken. Pia wist nog dat ze bij de oprichting mee ging naar de notaris, vanwege haar studie rechten. Het werk zelf bij de uitgeverij vond ze heel leuk; ze corrigeerde en typte zelf teksten, vertaalde Franse teksten en verkocht de boeken die zij uitgaven. Ze vond het ook prettig omdat ze op die manier nog niet hoefde af te studeren en er altijd veel te beleven was. Het liep ook goed en het was mogelijk om een paar mensen betaald in dienst te nemen. Uiteindelijk studeerde ze toch in 1971 af en ging ze bij het advocatenbureau van haar oom aan de slag in Nijmegen.⁸⁴

Anneke was net terug van haar jaar in Leiden en had al gehoord via haar beste vriendin Pia dat er een drukkerij, uitgeverij en boekhandel waren opgericht en ze kon daar

⁷⁹ Abma, *Een zaak van lange adem*, 58-59.

⁸⁰ Interview Mayke van Dieten, 14:00-18:00.

⁸¹ Interview Mayke van Dieten, 14:00-18:00.

⁸² Interview Anneke Nolet, 36:30-37:00.

⁸³ Abma, *Een zaak van lange adem*, 59-60.

⁸⁴ Interview Pia Sassen, 15:30-17:30, 17:30-20:30.

gaan werken. Ze deed uiteindelijk veel administratieve taken binnen de SUN. Ze nam telefoontjes aan, deed de boekhouding en controleerde de voorraad. Ze combineerde haar werk bij de SUN met het geven van Franse les om zo zichzelf van inkomsten te voorzien. ‘Dus dat ging best keurig, lesgeven tien uur in de week of zoiets en dan was ik om twaalf uur klaar en dan werd ik links en dan ging ik andere kleren aandoen en dan ging ik naar de uitgeverij’. De SUN groeide vervolgens steeds meer uit tot een bedrijf. Uiteindelijk werd Anneke de eerste betaalde kracht voor de SUN, totdat zij er in 1972 mee stopte en aan de Volkshogeschool in Valkenburg ging werken.⁸⁵

Pia omschreef net als Marie-José dat er behoorlijke competitie ontstond tussen verschillende fracties van de studentenbeweging. Volgens haar verpolitiekte de zaak sterk eind jaren zestig, waarbij er langzaam steeds meer concurrentie kwam tussen verschillende partijen. De PvdA, CPN, SP en Politeia zetten allemaal kernen op in Nijmegen, die volgens haar elkaar gingen bestrijden op leven en dood, waardoor de algehele schwing uit de beweging verdween. Ze zag de oprichting van de SUN dan ook als een eilandje waarop ze zich samen met Hugues en Anneke kon terugtrekken. Ze wist nog dat ze door andere takken veracht werden, omdat zij zich niet wilden aansluiten bij een bepaalde groep, maar dat ze tegelijkertijd wel gebruikmaakten van de uitgeverij.⁸⁶ Pia was zelf niet lid van een politieke partij tijdens de beweging. Overigens ziet ze zichzelf nu, ondanks haar latere Eerste Kamerlidmaatschap bij de CDA, niet als heel politiek. Ze omschrijft zichzelf op de eerste plaats als moeder, opgevolgd door juriste en op de derde plaats als politica.⁸⁷

De anti-autoritaire-crèche

Sylvia zocht via intellectuele gezelschappen op de universiteit naar meer uitdaging naast haar studie, in plaats van bijvoorbeeld een actieve rol bij de psychologenbond. Haar bond bestond nog niet toen ze begon met studeren in 1965 en daarna had ze er eenvoudigweg geen interesse meer voor. Ze ging tijdens haar studie bij Politeia, waar ze met andere studenten debatteerden over teksten van Marx en Engels.⁸⁸ De vereniging Politeia was in 1945 door socialisten opgericht, maar maakte in de jaren zestig een doorstart doordat er op allerlei universiteiten Politeia debatgroepen ontstonden. Volgens Verbij waren het ‘de opleidingskampen voor de revolutionaire activisten’ van de jaren zestig, maar voor Sylvia was het primair een

⁸⁵ Interview Anneke Nolet, 05:30-08:00 en 11:00-13:00.

⁸⁶ Interview Pia Sassen, 15:30-17:30.

⁸⁷ Interview Pia Sassen, 36:00-43:00.

⁸⁸ Interview Sylvia Lammers, 06:30-09:00, 32:30-34:30.

intellectuele beproeving.⁸⁹ Ze stelde dat mannen bij de discussies het hoogste woord voerden: ‘Mansplaining, het woord bestond nog niet, maar de praktijk wel!’⁹⁰

Terwijl Sylvia reflecteerde op de moeilijkheden om haar moederschap te combineren met het schrijven van artikelen voor het feministische blad *Vrouwentongen* (hier zal in het laatste hoofdstuk nog op teruggekomen worden), kreeg ze een ingeving over haar eigen activiteiten bij de studentenbeweging. Voordat Sylvia kinderen kreeg, werkte ze als student bij de anti-autoritaire-kresj, een initiatief vanuit studentenkringen. Deze crèche werd in mei 1970 opgericht en er werkten veel vrouwelijke studenten. De gedachte achter de crèche was dat door dit initiatief jonge vrouwen niet verwijderd werden van hun studie of uitgesloten werden van een vervolgopleiding. Bij het opvoeden van de kinderen was het bovendien belangrijk dat er geen sprake was van een autoritaire opvoeding, waar sommige vrijwilligers van de crèche uit hun eigen jeugd bekend mee waren.⁹¹

‘Dat als je kinderen geen autoriteit oplegt, dan groeien ze vanzelf op tot goede mensen. Daar geloof ik nu helemaal niet meer in.’⁹² Lachend vertelde ze een anekdote over haarzelf en een vriend, waarmee ze met een stuk of vijf of zes kinderen naar Arnhem trok. Ze werden in de trein al aangestaard door medepassagiers die zich verwonderden over het feit dat een jong stel al zo veel kinderen had; kinderdagopvang was immers iets nieuws en dus geen verklaring voor het rijke aantal kinderen. Eenmaal in Arnhem aangekomen liepen zij langs een plein met water. Alle kinderen deden onmiddellijk hun kleding uit en begonnen met het water te spelen. Dat was natuurlijk niet de bedoeling van het uitstapje, maar ingrijpen kon volgens de ideologie ook niet. Sylvia vertelde dat in de praktijk zonder gezag opvoeden spaak liep, omdat er nog steeds dominante kinderen waren (‘bazige jongetjes’) en daar andere kinderen onder leden. Vervolgens werd deze problematiek wel in ouderclubs besproken en waren er vergaderingen. Haar oudste dochter is later ook naar deze crèche gegaan.⁹³

De ervaringen van deze studentes bevestigen de visie van Brabers, dat de bezetting slechts één protestmiddel was binnen de gehele studentenbeweging en dat ook andere middelen werden gebruikt om de studie te veranderen of om een maatschappelijk probleem aan te kaarten. Daarnaast wordt door de gedetailleerde weergave van de bezigheden van deze vrouwen, duidelijk dat hun deelname divers was. Congressen houden, massavergaderingen bijwonen,

⁸⁹ Verbij, *Tien rode jaren*, 50-51.

⁹⁰ Interview Sylvia Lammers, 06:30-09:00.

⁹¹ I. Donkers, ‘De Antiautoritaire Kresj’, 26-27.

⁹² Interview Sylvia Lammers, 28:00-30:30.

⁹³ Interview Sylvia Lammers, 28:00-30:30.

artikelen schrijven, stukken verspreiden, het uitgeven van boeken en zelfs werken als vrijwilliger bij een crèche kunnen ook allemaal gezien worden als onderdelen van de beweging. Vrouwelijke studenten namen een uitgebreid takenpakket op zich en hadden in die zin ook een belangrijke functie binnen de beweging. De vraag is echter, hoe hun deelname in verhouding staat tot de mannelijke deelname en hier zal in het volgende hoofdstuk op ingegaan worden.

Hoofdstuk 3 – Taakverdeling

‘Der werd niet zo letterlijk broodjes gesmeerd en zo, die taakverdeling, die was er niet zo duidelijk, maar wel als er dingen gestencild moesten worden of teksten gemaakt of verspreid, ja daar waren vrouwen heel actief in.’⁹⁴

Frances Nijssen

Het al dan niet smeren van broodjes door vrouwelijke studenten tijdens de studentenbeweging lijkt een bijzaak, maar toch is het voor de discussie rondom de positie van de vrouw binnen de beweging van belang. Frances, Mayke en Sylvia reflecteerden alle drie tijdens hun interviews specifiek op het broodjes smeren. Dit komt omdat de oud-studentes zich ook grotendeels bewust waren van het grotere debat of vrouwelijke studenten daadwerkelijk inhoudelijke bijdragen leverden aan de beweging. Zoals Verbij in zijn publicatie benoemde, werd de koers binnen de protestbewegingen eind jaren zestig, begin jaren zeventig grotendeels bepaald door mannen.⁹⁵ Desalniettemin liet het vorige hoofdstuk al zien dat deze vrouwen waardevolle bijdragen hebben geleverd aan de beweging, waarbij sommige wel degelijk ook op de voorgrond traden.

De vraag die daarom in dit hoofdstuk centraal zal staan, is hoe deze vrouwen zelf de positie van de vrouw zagen binnen de beweging. Waren er volgens hen überhaupt vrouwen die het voortouw namen? Waren zij zich bewust van hun vrouw-zijn binnen de beweging? Was er sprake van een bepaalde taakverdeling tussen mannen en vrouwen? Opnieuw bestaan de herinneringen hierover uit meerdere lagen doordat de oud-studentes bijvoorbeeld achteraf lazen over de beweging, gesprekken uitwisselden met oud-studiegenoten of door hoe zij zichzelf nu op dit moment zien. Dit betekent echter niet dat de ervaringen onjuist zijn, maar door de tijd heen verder zijn ingekleurd en samen kunnen vallen met collectieve herinneringen. Hierdoor kunnen bepaalde aspecten juist veel of weinig aandacht krijgen binnen hun vertellingen

Een eerste aspect dat sterk opvalt, ook gericht op de *oddities and deviations* waar *The Oral History Manual* over spreekt, is dat gebaseerd op deze interviews vrouwen in grote getalen meededen aan de beweging. Dit gaat in tegen beeldvormingen die uit huidige literatuur en archiefmateriaal zijn ontstaan. Niet enkel de bijdragen van deze zeven vrouwen laten zien dat vrouwen taken op zich namen, maar ook valt het op dat tijdens de gesprekken

⁹⁴ Interview Frances Nijssen, 19:00-21:00.

⁹⁵ A. Verbij, *Tien Rode Jaren*, 204, 206 en 209.

vrij eenvoudig andere namen van studentes genoemd worden die ook actief waren binnen de beweging. Omdat ongeveer een vijfde vrouw was op de universiteit, is het bovendien logisch dat vrouwen en mannen niet evenredig gerepresenteerd zijn. Een deel van de namen komt bij meerdere gesprekken terug, wat erop zou kunnen wijzen dat het aantal vrouwen relatief klein was. Evengoed geldt dit voor de mannen namen die zij noemen, wat ook kan betekenen dat überhaupt het aantal studenten, ook bij de mannelijke studenten, dat op de voorgrond trad klein was.

Woordvoerders

Een tweede aspect dat opvalt uit de gesprekken, is dat zij allemaal beamen dat de woordvoerders vaak mannen waren. Frances herinnerde zich nog dat er weinig vrouwen waren die daadwerkelijk de grote woordvoerders waren van de bonden. De Zesoktobergroep had veel vrouwen, omdat daar studierichtingen zoals geschiedenis, pedagogiek, Nederlands en psychologie inzaten waar volop ‘meisjes’ rondliepen. Marie-José was volgens haar een van de weinige woordvoersters en de partijideologen waren vrijwel uitsluitend mannen.⁹⁶ Ook Marie-José bevestigde in haar verhaal dat in de coördinatie naar boven toe de vrouwen dunner gezaaid waren. In de daadwerkelijke top zaten niet veel vrouwen. Volgens haar werden de mensen uiteindelijk gekozen op competentie, zoals spreek- of schrijfvermogen, en niet omdat ze man of vrouw waren. Dit is enigszins tegenstrijdig met wat zij eerder benoemde, namelijk dat ze naast haar vaardigheden ook was gevraagd voor de Zesoktobergroep omdat ze vrouw was.⁹⁷

Volgens Sylvia werd er tijdens de massabijeenkomsten vrijwel niet gesproken door vrouwen. Hoewel zij zelf niet actief deelnam aan de protestacties, bezocht zij deze bijeenkomsten wel en vond ze die ook leuk. Ze had een vriendin die volgens haar wel dapper genoeg was om tijdens massavergaderingen haar mond open te trekken. Ze voegt daar wel fluisterend aan toe: ‘Dat was praktisch niemand hè, de vrouwen je hoorde ze niet, je zag ze wel maar je hoorde ze niet.’ Ze benadrukt meermaals tijdens het interview dat dit echte uitzonderingen waren.⁹⁸ Dit past ook bij het eerdergenoemde verhaal van Mayke, waarin zij vertelde dat Hugues Boekraad een boegbeeld was voor de beweging en ontzettend goed kon

⁹⁶ Interview Frances Nijssen, 03:30-05:00 en 15:30-19:00.

⁹⁷ Interview Marie-José Buck, 25:30-29:30, 32:30-34:30 en 43:30-46:00.

⁹⁸ Interview Sylvia Lammers, 13:00-14:30 en 16:00-17:00.

spreken voor grote zalen tijdens dit soort samenkomsten. Pia is tevens stellig over het feit dat de woordvoerders alleen maar uit mannen bestonden.⁹⁹

Tegelijkertijd waren er dus uitzonderingen zoals Marie-José, die hoog in de organisatie zat. Saskia nam eveneens een bijzondere positie in. Ze benoemde dat ze voor de SSP ook voorzitter was of in ieder geval bijeenkomsten voorzat nadat ze enige jaren actief was bij haar bond. Politicologie had maar een klein aantal vrouwen en in dat licht is zo'n functie opmerkelijker.¹⁰⁰ Marie-José en Saskia zeiden ook dat ze elkaar van naam kenden tijdens de interviews, wat met beide posities goed zou kunnen. Zij hebben een andere opvatting wanneer het gaat over vrouwen op vooraanstaande posities: zij hadden allebei niet het idee dat ze gehinderd werden, dat mannen altijd aan het woord waren of dat er sprake was van haantjesgedrag binnen de beweging. Saskia benoemde bovendien dat het niet moeilijk was om als vrouw actief te worden binnen de bond en dat ze destijds niet bezig was met het feit dat ze een vrouw was toen zij bijvoorbeeld een vergadering voorzat of ging schrijven voor *Paradogma*.¹⁰¹

Deze visie kan ook veranderen en als Saskia nu terugkijkt op wie er in de redactie zaten van *Paradogma* is haar mening enigszins veranderd. Ze zegt daar zelf het volgende over: 'terwijl daar nu natuurlijk mensen inzaten, waarvan ik nou zou zeggen, ja die weten hoe de wereld in elkaar zit'.¹⁰² Saskia had daar sowieso moeite mee, omdat ze zelf nooit in de marxistische leer geloofde of dat de wereld via systemen uit te leggen viel. Bovendien benoemde ze, wat al kort eerder aangestipt is, dat Hoebink wel degelijk de autoriteit was. Ze voegde daar wel meteen aan toe dat ze zich daar niet veel van aantrok. Saskia kwam er ook achter dat haar eigen zelfbeeld over hoe zij was als studente niet per se klopte. Studiegenoten die haar jaren later tegenkwamen, waren enigszins verbaasd over hoe aardig Saskia was. Zelf denkt ze dat ze misschien als lid van de bond fanatieker was dan ze zelf door had: 'Want dat is niet zoals ik mijzelf zie, ooit gezien heb of heb willen zijn überhaupt.'¹⁰³

Het is overigens niet zo dat er aanwijzingen zijn dat er bewust een politiek werd gevoerd waarin mannen meer het woord namen. Aannemelijker lijkt dat vrouwen niet gewend waren om publiekelijk politiek activisme te tonen en dat hier pas gedurende deze jaren een verschuiving in plaatsvond. Vrouwen schikten zich mogelijk naar hun verwachte rol. In een analyse over de Man Vrouw Maatschappij (MVM), die in het jaar 1968 opgericht werd, stelt

⁹⁹ Interview Mayke van Dieten, 32:00-36:30 en Interview Pia Sassen, 50:00-52:00.

¹⁰⁰ Interview Saskia van Eenbergen, 2:00-4:00 en 8:30-10:30.

¹⁰¹ Interview Marie-José Buck, 43:30-46:00 en Saskia van Eenbergen, 8:30-10:30 en 20:30-21:30.

¹⁰² Interview Saskia van Eenbergen, 22:00-24:30.

¹⁰³ Interview Saskia van Eenbergen 10:30-12:30 en 31:00-35:00.

genderhistorica Anneke Ribberink dat de actiemethodes gebruikt door de MVM voor vrouwen compleet onconventioneel waren. Spreken in het openbaar, het beleggen van vergaderingen of bijvoorbeeld brieven schrijven naar politieke instanties, waren geen activiteiten die vrouwen doorgaans deden.¹⁰⁴ Dit zijn ook allemaal middelen die de studentenbeweging hanteerde. Dit is wellicht geen alomvattende verklaring, maar het kan wel een oorzaak zijn waarom vrouwen minder snel vooraanstaande posities innamen. Dit betekent uiteraard niet dat hun bijdragen minder belangrijk voor de beweging waren.

Rolverdeling

Frances was erg uitgesproken over rolverdelingen binnen de beweging. Volgens haar zaten vrouwen vooral in de uitvoering, in 'het doen'. De partijideologen waren vaak mannen en zijn volgens haar daarom ook goed terug te vinden in de archieven. De mannen hielden zich bezig met hoge theoretische concepten en gebruikten moeilijke woorden en de vrouwen keken wat er in de praktijk mee kon gebeuren. De vrouwen waren belangrijk omdat zij keken hoe de ideeën geïmplementeerd konden worden in het dagelijkse leven. Ze denkt dat veel vrouweninitiatieven niet gedocumenteerd zijn. Volgens haar zorgden juist deze verschillen aanvankelijk voor een vruchtbare wisselwerking. Buurthuiswerk, assertiviteitscursussen en projecten voor werkende jongeren werden volgens haar gedragen door de vrouwelijke student.¹⁰⁵

Een van de weinige artikelen geschreven door een vrouw in het *Nijmeegs Universiteitsblad* in het jaar 1968-1969 biedt inzicht bij wat voor soort activiteiten studentes in ieder geval betrokken waren. Marlies Huskens, medebestuurslid van Mayke bij de USN en secretaresse onderwijsfront, beschreef hierin een bijeenkomst van het Onderwijsfront aan middelbare scholen. Hierbij was het de bedoeling om middelbare scholieren bewust te maken van hun eigen situatie door middel van het lezen van linkse theorie en het later bespreken daarvan in groepen. Behalve kritisch onderwijs werden ook maatschappelijke thema's zoals vrouwenemancipatie, de kindercrèche, Tsjecho-Slowakije en Israël hierbij besproken.¹⁰⁶ Uit dit bericht valt niet af te leiden wie welke taken op zich nam en hoe de verhouding tussen vrouwen en mannen er heeft uitgezien. Het is wel opvallend dat thema's als vrouwenemancipatie en de kindercrèche aan bod kwamen.

¹⁰⁴ A. Ribberink, 'Man vrouw maatschappij in actie. Een politieke organisatie in de tweeslachtige late jaren zestig', in: Marian van der Klein en Saskia Wieringa eds., *Alles kon anders. Protestrepertoires in Nederland 1965-2005* (Amsterdam 2005), 71-86, aldaar 75-76.

¹⁰⁵ Interview Frances Nijssen 19:00-21:00 en deel II 0:00-6:00.

¹⁰⁶ Marlies Huskens, 'Onderwijsfront', *Nijmeegs Universiteitsblad* 18:16 (1968) 7.

Sylvia zag ook dat er een taakverdeling was binnen de beweging, maar benadrukte dat er eveneens vrouwen waren, waaronder zichzelf, die in linkse theorieën geïnteresseerd waren. Dit bleek al uit haar deelname aan Politeia, maar ook uit hoe zij uitlegde waarom ze zich niet geroepen voelde om bij de beweging te gaan. Volgens haar waren dit doorgaans vrouwen die zich dienstbaar opstelden, zogezegd de broodjes smeerden, en daar wilden ze zelf geen onderdeel van uitmaken. Ze zag het niet zitten om allerlei hand- en spandiensten voor de studentenbeweging te doen. Ook tot deelname aan de bezettingen voelde ze zich niet aangetrokken. Ze was volgens haarzelf absoluut geen doener en op die manier actievoeren paste niet bij haar.¹⁰⁷ Dit stond haaks op hoe Mayke de praktische kant van haar werk bij de SSN en de SUN ervaarde. Zij zag zichzelf wel als een doener en had deze tweedeling hierdoor ook niet zo beleefd: ‘Ik heb het niet ervaren als, omdat ik zelf toch een doener ben en absoluut geen leider. Ik ben wel eigenwijs, maar niet dat ik anderen kan instrueren of zo.’¹⁰⁸ Mayke was het meest in haar element bij de drukkerij als zij allerlei taken kon oppakken.

Anneke zag haar tijd bij de SUN anders. Zij keek eveneens positief terug op haar tijd bij de SUN, maar volgens haar namen de vrouwen typische vrouwelijke rollen aan en waren zij klassiek dienend. ‘Dus de mannen waren leidend en wij waren dienstbaar, zo simpel is het.’¹⁰⁹ Zij deed haar administratieve taken voor Sjef, Pia typte en vertaalde voor Hugues en Mayke deed veel hand- en spandiensten voor Johan. Alleen Margreet Flink had volgens haar bij de boekhandel een relatief zelfstandige functie. De inhoudelijke discussies kon ze bovendien moeilijk volgen. Er werd vaak tot laat door gediscussieerd, terwijl zij om negen uur weer op kantoor moest zijn om telefoontjes aan te kunnen nemen. Op den duur werd ze zelf ook wat mistroostig van haar bezigheden bij de SUN, omdat ze het gevoel had dat haar administratieve taken door iedereen uitgevoerd konden worden. Sjef merkte dit op en vroeg of zij wellicht interesse had om te gaan werken voor de Volkshogeschool in Valkenburg, zodat ze weer inhoudelijk aan de slag kon gaan. Dit is ze vervolgens ook in 1972 gaan doen.¹¹⁰

Pia dacht net als Anneke dat de rolverdeling bij de SUN vrij klassiek was, maar voegde daar meteen aan toe dat als ze de wens zou hebben gehad om een leidende positie in te nemen, dit ook gelukt en gegund zou zijn. ‘Ik ambieerde het zelf helemaal niet, ik heb het nooit geambieerd om de echte eerste viool te spelen.’ Dit sluit ook sterk aan bij wat Mayke deelde over hoe zij zichzelf vooral als doener zag en juist graag taken uitvoerde. Pia vervolgde: ‘Ik vond het juist leuk, gevarieerd werk, waarbij de echte verantwoordelijkheid

¹⁰⁷ Interview Sylvia Lammers, 02:30-05:00, 16:00-17:00, 17:00-19:00 en 34:30-36:00.

¹⁰⁸ Interview Mayke van Dieten, 18:00-20:00.

¹⁰⁹ Interview Anneke Nolet, 14:00-15:30 en 11:00-13:00.

¹¹⁰ Interview Anneke Nolet, 05:30-08:00, 14:00-15:30.

lekker aan de mannen was.’ Ze herinnerde zich nog dat de SUN moest onderhandelen met een vrouwenredactie over een uitgave van de vrouwenbeweging met onder andere Anja Meulenbelt en dat die redactie toen weigerde om met een man te onderhandelen. Pia mocht toen in de plaats van Sjef de onderhandelingen namens de SUN doen. Geen leidinggevende rol innemen was in haar ogen ook niet iets principiëls vanuit de leiding van de SUN, maar het ontbreken van dat doel vanuit haar kant.¹¹¹

Uit bovenstaande ervaringen blijkt dat er zeer waarschijnlijk een taakverdeling was binnen verschillende takken in de beweging. De vrouwen hadden over het algemeen geen leidinggevende functie en waren niet de daadwerkelijke woordvoerders, maar voerden vooral veel praktische taken uit. Deze taken waren echter cruciaal voor het functioneren van de beweging en veel vrouwen keken ook positief terug op hun bijdrage. Het verklaart mogelijk wel waarom maar een klein deel van de vrouwen is terug te vinden in bronnen of wetenschappelijke literatuur. Zoals Verbij tevens stelde voor algehele protestbewegingen, hebben mannen mogelijk inhoudelijk de koers bepaald voor de studentenbeweging. Wel bleek dat er ook enkele vrouwen waren die inhoudelijk aan de slag gingen of prominente posities innamen. In die zin leek het geen principiële keuze, maar eerder een weergave van rolpatronen in deze tijd. In het volgende hoofdstuk wordt bekeken of er aandacht was voor deze rolpatronen binnen de studentenbeweging.

¹¹¹ Interview Pia Sassen, 28:30-30:30.

Hoofdstuk 4 – Feminisme binnen de studentenbeweging

‘Ja... dat was toch wel moeilijk en ik denk ook van die hele studentenbeweging, ging eigenlijk helemaal niet over ‘de moeilijkheden’- tussen aanhalingstekens dan hè – waar je zelf mee te maken had en zeker niet als vrouwelijke student.’

Sylvia Lammers

Het jaar 1968-1969 was niet enkel binnen de studentenbeweging een bewogen jaar, ook op het gebied van vrouwenemancipatie gebeurde er veel. Het jaar daarvoor had Joke Smit haar artikel *Het onbehagen bij de vrouw* gepubliceerd, waarmee het startschot van de Tweede Feministische golf was gelost. In de opeenvolgende jaren werd respectievelijk de Man Vrouw Maatschappij en Dolle Mina opgericht. Met name Dolle Mina sloot aan bij de linkse studentenbeweging. Dolle Mina bestond namelijk grotendeels uit jonge vrouwen en hing een marxistische ideologie aan. Dolle Mina haalde met haar acties, zoals een bezettingsactie van het instituut Nijenrode in 1970, geregeld de pers. Deze particuliere universiteit was toen nog uitsluitend toegankelijk voor mannelijke studenten. Volgens hoogleraar vrouwenstudies Joyce Outshoorn hadden de deelnemers vaak al politieke ervaring opgedaan uit jongeren- en studentenorganisaties en haalden zij inspiratie uit acties van Provo.¹¹²

Outshoorn stipte daarnaast de onvrede aan die bijvoorbeeld binnen Dolle Mina ontstond. Naast dat niet iedereen achter de marxistische insteek stond, benoemde zij net als Verbij dat vrouwen het problematisch gingen vinden dat binnen deze vrouwengroeperingen mannen nog steeds prominente posities innamen.¹¹³ Dit was ook een discussiepunt binnen de MVM, waar onenigheid kwam over de positie van de man in hun vereniging. Het thema van het verenigingsblad uit 1976 vat het debat kortbondig samen: ‘mannen wat moeten we ermee.’¹¹⁴ Uiteindelijk kwam ‘de praatgroepenbeweging’ op, hierin ontstonden allerlei groepen met uitsluitend vrouwen. Er kwamen vrouwenhuizen, feministische kranten, scholingsdagen en vrouwencafés, allemaal met als doel om de maatschappelijke positie van de vrouw in brede zin te verbeteren.¹¹⁵ Ook in Nijmegen werden bijvoorbeeld het

¹¹² J. Outshoorn, ‘Half werk. Vrouwenbeweging, emancipatie en politiek, 1950-1990’, *Leidschrift: Nederlanders En Hun Gezagsdragers. Politieke Cultuur In Nederland 1950-1990* 17 (2002), 35-52, aldaar 41.

¹¹³ J. Outshoorn, ‘Half werk. Vrouwenbeweging, emancipatie en politiek, 1950-1990’, 42.

¹¹⁴ V. van der Loo, *De vrouw beslist. De tweede feministische golf in Nederland* (Wormer 2005), 71.

¹¹⁵ J. Outshoorn, ‘Half werk. Vrouwenbeweging, emancipatie en politiek, 1950-1990’, 42.

vrouwenblad *Vrouwentongen* en de Nijmeegse Vereeniging ter bevordering van Vrouwencultuur de Feeks opgericht in 1977.

De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat, is hoe de studentes zelf terugkijken op vrouwenemancipatie binnen de studentenbeweging. Het hoofdstuk hiervoor toonde al aan dat hoogstwaarschijnlijk binnen de linkse studentenbeweging, net als bij de eerste feministische groeperingen, mannen vaak de leiding namen. Een interessante vraag blijft echter of er überhaupt gesproken werd over vrouwenemancipatie of sekseongelijkheid. In dit hoofdstuk is de keuze gemaakt om de gehele jaren zeventig mee te nemen, ofschoon de studentenbeweging toen afnam. Een deel van de vrouwen is al afgestudeerd en maakt dus officieel geen deel meer uit van de studentenbeweging. Huidig onderzoek laat echter zien dat er bij vrouwenbewegingen pas een omslag plaatsvond gedurende de tweede helft van de jaren zeventig. Het is daarom interessant om te onderzoeken of zij zelf ook deze omslag ervaarden of dat deelname aan nieuwe vrouweninitiatieven deze omslag bevestigt.

Hoogtijdagen van de studentenbeweging

Zowel Anneke als Mayke, die allebei vanaf eind jaren zestig betrokken waren bij de beweging, benoemden dat er ook al aandacht was voor vrouwenproblematiek. Volgens Mayke waren er ook in haar jaar als USN-bestuurslid vrouwenpraatgroepen en Sex-Polgroepen.¹¹⁶ De theorievorming rondom Sex-Pol was al geïntroduceerd in 1927 door Wilhelm Reich, maar kreeg een heropleving in de jaren zestig tijdens de seksuele revolutie. Vereenvoudigd samengevat koppelde Reich seksuele onderdrukking aan politiek geweld en zag hij vrije seks als middel voor de sociale strijd. Seksuele vrijheid kon ook als tegenhanger gezien worden van het fascisme.¹¹⁷ Alhoewel niet af valt te leiden of de auteurs daadwerkelijk lid waren van Sex-Pol, schemerde deze visie ook door in een artikel in het *Nijmeegs Universiteitsblad* genaamd 'Politiek begint bij de penis', uitgebracht in 1969. Hierin werd de vrijheid van pornografie bepleit, omdat het verbieden van pornografie een autoritaire samenleving in stand deed houden. Seksuele onvrijheid ging volgens de auteurs hand in hand met een onvrije maatschappij.¹¹⁸

Aanleiding voor het artikel was dat de redactie van het *NUB* door de rechter veroordeeld was tot een boete, omdat zij een vertaling van een gedicht van Apollinaire, genaamd 'de 9999 lullen' had gepubliceerd. De rechter bestempelde dit als pornografie.

¹¹⁶ Interview Mayke van Dieten, 06:00-07:00.

¹¹⁷ Cat Moir, 'Wilhelm Reich et la politique de l'homosexualité dans le mouvement Sex-Pol' *Cahiers d'histoire. Revue. D'histoire critique* 150 (2021), 97-118, aldaar 97-100.

¹¹⁸ Bernard W., Cor W. en Johan L., 'Politiek begint bij de penis', *Nijmeegs Universiteitsblad* 18:27 (1969) 4.

Opvallender aan dit artikel is dat er ook een passage was gewijd aan de situatie van de vrouw. Allereerst hekelden zij de uitspraak van de rechter, die stelde dat pornografie in ieder geval schadelijk zou zijn voor kinderen, vrouwen en gekken, maar daarnaast gingen zij kort in op de situatie van de vrouw zelf. Volgens hen was in de huidige maatschappij het huwelijk een relatie op grond van economische en soms seksuele belangen, waarbij de vrouw zich diende te geven en thuisbleef. Seksuele vrijheid van de vrouw en emancipatie waren volgens hen ook niet los te koppelen van de algehele samenleving wanneer men wilde streven naar een alternatieve antiautoritaire maatschappij.¹¹⁹

Mieke Vlaars herinneringen aan 1969 bevestigen opnieuw de aanwezigheid van vrouwengroepen. Zij keek ook terug op de rechterlijke uitspraak over pornografie, waar volgens haar door de uitspraak van de rechter vrouwen gelijk werden gesteld aan kinderen en gekken. Tevens besprak ze de oprichting van vrouwenclubs. Volgens haar las ze daar samen met andere vrouwen Simone de Beauvoir en Annie Romein.¹²⁰ Anneke toonde bovendien tijdens haar interview het boekje ‘De culturele revolutie van de vrouw’, dat de machtspositie van de man tegenover de vrouw historisch uiteenzette. Dit boekje werd in 1970 door de SUN uitgebracht. Ze stelde daarnaast dat Margreet Flink een groot aantal vrouwenboeken in een speciaal hoekje in de boekhandel had.¹²¹

Het was niet zo dat iedereen zich thuis voelde bij deze vroege vormen van vrouwengroeperingen en Pia keek niet positief terug op Sex-Pol, waar ze naar een paar bijeenkomsten al afstand van nam. Ze herinnerde zich nog dat Mieke Vlaar daar een belangrijke speelster was. Volgens Pia was de communistische leer nauw verbonden met seksuele vrijheid en hoorde daarbij dat je met elkaar in een groep over seks praatte en dat er veel wisselende seksuele partners waren. ‘Ik had helemaal geen zin om allerlei dingen te gaan vertellen over mijn privé verhouding tot mijn vriend en dat moest eigenlijk wel in die Sex-Polgroep, anders had ik de onderdrukking geïnternaliseerd.’¹²² Zelf was ze van mening dat je in beginsel gewoon bleef bij de partner waarmee je was. Ze vond die vrijheid geen fijne gedachte en het maakte haar deels ook ongelukkig binnen de beweging, omdat een aantal mensen binnen de beweging vrije seks wel als bevrijdend ervoeren.¹²³

Binnen de daadwerkelijke bonden lag de aandacht voor feminisme wellicht anders. Marie-José gaf aan dat ze tijdens haar participatie in de beweging weinig bezig was met

¹¹⁹ Bernard W., ‘Politiek begint bij de penis’.

¹²⁰ Vlaar, ‘1969’, 21.

¹²¹ Interview Anneke Nolet, 32:30-34:30 en 35:00-36:00.

¹²² Interview Pia Sassen, 30:30-33:30, 50:00-52:00.

¹²³ Interview Pia Sassen, 30:30-33:30.

vrouwenzaken. ‘Racisme, kolonialisme, bevrijdingsbewegingen ... Elke studie pikte zo ook uit gewoon de maatschappij om hen heen wel elementen op, van lieverlee waren wij dus met landen bezig, dictaturen, bevrijdingsbewegingen, pas latere fase met [de] positie van vrouwen.’ Volgens haar kwam dat bewustzijn pas rond 1975 op. Dit is opmerkelijk, aangezien juist de bonden breed maatschappelijk georiënteerd waren en het niet voor te stellen is dat zij niks over berichtgeving vanuit bijvoorbeeld de Dolle Mina’s in de jaren zeventig meekregen. Marie-José benoemde zelf dat ze vooral focuste op de derde wereld en later betrokken was bij de stichting van de Gastarbeiderswinkel in Nijmegen. Ze noemde zichzelf ook geen feministe.¹²⁴

Volgens Sylvia was er ook nauwelijks aandacht voor vrouwenproblematiek binnen de algehele protestacties. Ze stelde dat voor veel vrouwen de protesten een ver-van-hun-bedshow waren. Voor haarzelf zorgde haar vrijere leven, waarin ook vriendjes en het café een plek kregen naast het studeren, voor veel spanning met haar ouders. Ze denkt dat veel studentes met die problematiek worstelden. Ze ontkent niet dat mannen deze conflicten ook thuis hadden, maar waarschijnlijk in mindere mate. ‘Ja... dat was toch wel moeilijk en ik denk ook van die hele studentenbeweging, ging eigenlijk helemaal niet over ‘de moeilijkheden’ - tussen aanhalingstekens dan hè - waar je zelf mee te maken had en zeker niet als vrouwelijke student.’

Er lijkt dus zeker in de beginfase ruimte te zijn geweest voor feministische literatuur en praatgroepen, maar deze waren wellicht niet binnengedrongen bij de daadwerkelijke studentenbelangengroepen zoals de USN of de bonden. In de inleiding van de bundel van Marian van der Klein en Saskia Wieringa over protestrepertoires reflecteert sociologe Wieringa ook op haar eigen participatie aan protestgroepen in de jaren zeventig. Ze vertelt daarin dat ze aan de ene kant van haar bed feministische literatuur had liggen en aan de andere kant de historisch-materialistische literatuur. Volgens haar was dat tekenend; in derde-wereldgroepjes was amper ruimte voor feminisme en binnen haar lesbische groepjes werd niet gereflecteerd over ongelijkheid in de wereld. Volgens haar kwam dat besef pas later.¹²⁵ Wellicht was dit ook karakteristiek voor de studentenbeweging.

¹²⁴ Interview Marie-José, 11:00-15:00 en 43:30-46:00.

¹²⁵ ‘Man vrouw maatschappij in actie. Een politieke organisatie in de tweeslachtige late jaren zestig’, in: Marian van der Klein en Saskia Wieringa eds., *Alles kon anders. Protestrepertoires in Nederland 1965-2005* (Amsterdam 2005) 9-18, aldaar 15-16.

Kantelpunt

Frances noemt in haar herinneringen het Portugalcongres als het grote kantelpunt binnen de studentenbeweging. Ze vertelt over hoe er door studenten een meerdaags congres in de Aula werd gehouden om de Anjerrevolutie te steunen. Uiteindelijk stond er een vrouwelijke student op die het woord nam. Ze vond het allemaal goed en wel dat er gesproken werd over de situatie in Portugal, maar stelde vervolgens de vraag hoe het zat met de onderdrukking van vrouwen. Ze nodigde vervolgens de zaal uit om de Aula te verlaten en hierover te gaan praten buiten op het grasveld. Volgens haar stonden er van de 200 à 250 man in de zaal zo'n 30 tot 40 mensen op, waarvan het merendeel uit vrouwen bestond.¹²⁶ Ze omschrijft de situatie nog altijd beeldend: stralend weer, zittend op het grasveld, waarbij ze zowel gevoelens van dapperheid had als ook de nodige vraagtekens. Het voelde of ze daadwerkelijk 'de zaak' had verraden, maar wilde er desondanks bij zijn.¹²⁷

Aanleiding voor de onvrede had volgens Frances meerdere redenen. Allereerst kwam er volgens haar langzaam een bewustzijn over sekse. Ook in andere linkse bewegingen werd volgens haar duidelijk dat vrouwen niet altijd een gelijkwaardige rol vervulden ten opzichte van de mannen. Ze noemt het een soort vorgeorganiseerdheid die er was. De machtsrelaties die waren ontstaan binnen de beweging werden langzaam zichtbaar. Ten tweede hadden bepaalde 'partij-jongens' het ene vriendinnetje na het andere. 'Hoe kun je nu de wereld verbeteren en tegelijkertijd dit doen? Dat klopt niet.' Volgens haar was er een splitsing tussen de kameraden en de meisjes. Zelf werd ze gezien als kameraad en ze voerde acties en discussies met de mannen. Maar daarnaast waren er de meisjes die na twaalf uur 's avonds kwamen. Dit waren niet altijd studentes, maar ook bijvoorbeeld meisjes van verpleegkunde. Volgens haar kenden die onderdrukking en werden ze niet altijd goed behandeld.¹²⁸

In hoeverre de onderbreking op het Portugalcongres een cruciaal moment was voor vrouwenbewustzijn op de universiteit is niet meer te achterhalen. Het Portugalcongres vond plaats in de Aula van 14 tot en met 16 mei in 1976. Het *Nijmeegs Universiteitsblad* stond vermeld als initiatiefnemer van het congres. De insteek van het congres was de mediaberichtgeving over de Anjerrevolutie.¹²⁹ In het *NUB* werd wel kort de situatie die

¹²⁶ Nb. Frances heeft eerder in een interview kort ook hierover gesproken, hier stelt ze dat ze slechts met zes andere vrouwen naar buiten ging. <https://www.denijmeegsestadskrant.nl/achtergrond/blij-met-nijmeegs-aktie-en-emancipatieparadijs-in-de-jaren-zeventig/>. Het daadwerkelijke aantal blijft dus in het midden.

¹²⁷ Interview Frances Nijssen, 23:00-25:30 en 49:30-51:00.

¹²⁸ Interview Frances Nijssen 21:00-23:30 en Interview Frances Nijssen deel II 0:00-6:00.

¹²⁹ KDC, Archief Unie van Studenten Nijmegen (1078), inv. nr. USN-33, 'Openbaarheid en de Portugese Revolutie, kongres georganiseerd door het Nijmeegs Universiteits Blad te Nijmegen op 14, 15, 16 mei.'

Frances benoemde vermeld; Eva Blum, die lid was van de vrouwengroep van *Portugal Nachrichten* en zelf een tijd in een coöperatie had gewerkt, zag daar onderdrukking van vrouwen. Haar stelling was dat de bevrijding van de vrouw de graadmeter van de revolutie was. Dit deed volgens het blad nogal wat stof opwaaien in de zaal. Een deel van de congresgangers ging inderdaad naar buiten om samen met Eva in de zon te discussiëren, terwijl een ander deel in de zaal bleef.¹³⁰ Het verhaal van Frances lijkt dus niet geheel te kloppen, maar er heeft zich op het congres zeer zeker een discussie afgespeeld over de onderdrukking van de vrouw.

Zowel het verhaal over het Portugalcongres als de situatie tussen de kameraden en de meisjes laten zien hoe Frances haar eigen identiteit ziet. Ze positioneert zichzelf via dit verhaal in de vrouwenbeweging in Nijmegen en vertelt wat voor gemengde gevoelens zij daarbij had. Dit is ook wat Bleyen en Van Molle aanstippen als de kracht van oral history. Zelfs al is de feitelijke gebeurtenis niet volledig correct of moeilijk vast te stellen, dan kan deze nog steeds veel over identiteiten, opvattingen en gevoelens vertellen.¹³¹ Andersom kon Saskia zich het Portugalcongres niet herinneren, terwijl met haar kennis over Portugal en haar deelname in het Portugal-Spanje comité zij daar hoogstwaarschijnlijk bij was. Tijdens het interview sluit ze dat lachend ook niet uit. Voor haar is dit moment waarschijnlijk minder van belang geweest; ze deed weliswaar tijdens haar studie mee aan abortusprotesten en schreef later artikelen bijvoorbeeld over vrouwen in de bijstand, maar ze is zelf nooit lid geworden van feministische groeperingen en na haar studie is zij uit Nijmegen vertrokken.¹³²

‘Bewustzijn over sekse’ klinkt en is abstract, maar tegelijkertijd lijkt er inderdaad rond deze tijd in Nijmegen een soort kantelpunt te zijn geweest, dat al iets voor dit daadwerkelijke congres in gang werd gezet. Dit wordt bijvoorbeeld zichtbaar wanneer er gekeken wordt naar de publicatielijst van de SUN. Aanvankelijk stond ‘de culturele revolutie van de vrouw’ eenzaam tussen alle SUN publicaties, met uitzondering van twee publicaties over antiautoritaire opvoeding. Echter kwamen pas in de tweede helft van de jaren zeventig feministische publicaties of publicaties met een genderinsteek veelvuldig voor. Het tijdschrift *Te elfder ure* publiceerde in 1975 ‘Feminisme I’, waarin het een volledig themanummer wijdde aan het feminisme. Deze uitgave brak meteen het recordaantal los verkochte nummers. Eind jaren zeventig volgden vele publicaties, waaronder heruitgaven van Aletta Jacobs, Annie

¹³⁰ EdV, ‘Het Portugalcongres’, *Nijmeegs Universiteitsblad* 25:17 (1976) 1.

¹³¹ Bleyen, Van Molle, *Wat is mondelinge geschiedenis?* 91.

¹³² Interview Saskia van Eenbergen, 19:00-20:00.

Romein en Clara Wichmann. Jacobs' *Herinneringen* werd voor de SUN een bestseller.¹³³ Feministische literatuur begon dus haar plaats op te eisen.

Sylvia werd net als Frances rond deze tijd actief binnen het feminisme in Nijmegen. Ze ging bijvoorbeeld werken in het pas opgerichte vrouwen centrum in Nijmegen en zat in de redactie bij *Vrouwentongen*. Bij de eerste uitgave in december 1977, waarbij inderdaad Sylvia betrokken was, omschrijft de redactie het blad als volgt; 'Vrouwentongen', genoemd naar de plant met diezelfde naam ... Ze is sterk, groeit recht omhoog en blijft maar doorgroeien, en ze heeft lange, scherpgepunte bladeren. Deze eigenschappen willen wij, in figuurlijke zin, ook aan dit blad toeschrijven.'¹³⁴ Het blad bespreekt allerlei activiteiten op het gebied van vrouwenemancipatie, met als thema's bijvoorbeeld verkrachting, abortus, protestacties, lesbischeorganisaties maar ook de opening van boekhandel en vrouwencafé de Feeks. Sylvia schreef, waarschijnlijk deels ingegeven door haar eigen psychologieachtergrond, een artikel over toenemend alcoholisme onder vrouwen en de maatschappelijke problematiek die hier vaak achter ligt.¹³⁵ Het blad werd overigens gedrukt door de Stichting Studentenpers Nijmegen.

Een ander nieuw vrouweninitiatief was de al eerdergenoemde Feeks. Bij de oprichting van De Feeks waren zowel Anneke als Frances betrokken. Anneke was inmiddels weer teruggekeerd naar Nijmegen nadat zij erachter was gekomen dat ze op vrouwen viel. Hierdoor had ze de behoefte om weer terug te gaan naar haar vrienden (waaronder de vriendenclub vanuit de SUN) en de veilige omgeving van Nijmegen. Ze stelde haar diploma beschikbaar zodat de boekhandel de juiste vergunning kreeg en opgericht kon worden. Zelf werd ze niet actief binnen de vrouwenbeweging, omdat ze dat moeilijk te combineren vond met haar drukke baan, inmiddels aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Ze was wel geregeld te vinden in De Feeks. Ze redeneert bovendien als volgt: 'Het is me gelukt om gewoon als lesbische vrouw in de wereld te staan. Dat vond ik al moeilijk genoeg in het begin.'¹³⁶

Frances was wel nog student toen De Feeks haar deuren opende. Naast dat zij een rol speelde in de stichting, was ze tevens de eerste kroegbaas van De Feeks en ze combineerde de eindfase van haar studie met werken bij De Feeks. Volgens haar stond bij De Feeks de vrouwelijke cultuur centraal. Als er sprake is van een dominante mannelijke cultuur, wat is dan de vrouwelijke cultuur? Als we nu in een onderdrukte positie zitten, wat is dan vrij? De Feeks was bijvoorbeeld bezig met meer bekendheid te genereren voor vrouwelijke schrijvers,

¹³³ Willemsen, *Een erfenis van het Aggiornamento*, 322, 371 en 504-505 en, 511.

¹³⁴ Redactie, 'Hallo allemaal', *Nijmeegs Vrouwenkrant Vrouwentongen* 1 (1977) 1-2.

¹³⁵ Sylvia Lammers, 'Vrouwen en alcoholisme', *Nijmeegs Vrouwenkrant Vrouwentongen* 3 (1978) 16-19.

¹³⁶ Interview Anneke Nolet, 16:00-18:00, 23:00-25:30, 25:30-26:30 en 27:00-28:00.

musici en kunstenaars. Daarnaast waren er ook veel feesten en bijvoorbeeld een vrouwenmuziekfestival.¹³⁷ Uiteindelijk bestond De Feeks uit een café, een documentatiecentrum en een boekhandel, waar naast vrouwenliteratuur ook veel aandacht was voor lhbt-literatuur.

Op de universiteit

Veel studentes waren betrokken bij de nieuwe feministische initiatieven buiten de universiteit, maar de nieuwe ontwikkelingen hadden ook hun weerklank op de universiteit. VIOOL, Vrouwen Interfacultair OverLeg, werd opgericht in maart 1976, vlak voor het Portugalcongres. Frances was wederom betrokken bij de oprichting en volgens haar was dit georganiseerd met dezelfde structuur als de Zesoktobergroep. De vrouwen die actief waren in de vrouwenbeweging op de universiteit, kwamen grotendeels uit de linkse studentenbeweging. Opnieuw was het studieprogramma hier een belangrijk onderdeel; ze probeerden te bewerkstelligen dat feminisme gekoppeld werd met de vakinhoud van opleidingen.¹³⁸ Daarnaast organiseerde VIOOL ook de eerste vrouwenuniversiteit van Nederland genaamd het Heksencollege in het najaar van 1977. Dit was een tweedaags congres waarin het thema vrouw en wetenschap centraal stond en er tevens aandacht was voor vrouwencultuur. In de jaren tachtig werden vrouwenstudies vervolgens steeds meer een begrip aan de universiteit en geïntegreerd in de wetenschap.¹³⁹

Geconcludeerd kan worden dat er ook in de hoogtijdagen van de studentenbeweging vrouwengroeperingen en Sex-Polgroepen waren. Het leek echter niet gekoppeld te worden aan verhoudingen binnen de studentenbeweging of thematiek waar de beweging zich mee bezighield. Pas halverwege de jaren zeventig lijkt hier verandering in te komen; zowel in Nijmegen zelf komen vrouweninstanties op waarbij studentes betrokken waren als ook binnen de studentenbeweging ontstaat een bewustzijn over de rolverdeling binnen de beweging. Dit was zoals Verbij benoemde doorgaans in de vorm van zelforganisatie, waar mannen geen onderdeel uitmaakten van de organisatie. Toch was dit wel de eerste opzet, om de wetenschap en andere maatschappelijke thema's te verbinden met gender.

¹³⁷ Interview Frances Nijssen, 30:30-32:30.

¹³⁸ Interview Frances Nijssen, 29:00-30:30 en 32:30-34:30.

¹³⁹ Lesbisch Archief Nijmegen, '13/ 14 oktober 1977: Vrouwen Interfacultair OverLeg (VIOOL) organiseert i.s.m. De Feeks en Studium Generale een 'Heksencollege' op KU Nijmegen' <https://vrouwentongen.nl/Vrouwentongen1978nr1.html> (geraadpleegd op 02-05-2023) en Radboud Universiteit, <https://www.ru.nl/fr/actueel/fr-100-verhalen/@1362441/1977-heksencollege/> (geraadpleegd op 02-05-2023).

Conclusie

Binnen dit onderzoek stond de volgende onderzoeksvraag centraal: hoe zag de rol van vrouwelijke studenten eruit tijdens de studentenbeweging aan de Katholieke Universiteit Nijmegen 1968-1975? Deze vraag is beantwoord aan de hand van oral history, waar zeven vrouwen die tijdens deze jaren studeerden zijn geïnterviewd. Hierin werd zowel naar hun deelname gevraagd, als ook naar de ervaringen die zij hadden tijdens hun deelname over de positie van vrouwen en mannen in de beweging. Deze studie wilde de tegenstelling tussen enerzijds medezeggenschap, dat centraal stond binnen de studentenbeweging en anderzijds de ogenschijnlijk kleine rol van vrouwen in de beweging nader onderzoeken. Dit beeld was ontstaan doordat studentes in reguliere archieven en in wetenschappelijke literatuur over de beweging nauwelijks naar voren kwamen. In het grotere wetenschappelijke debat wilde dit onderzoek een beter beeld schetsen van bepaalde rolpatronen omtrent gender die mogelijk bij actiegroepen eind jaren zestig, begin jaren zeventig dominant waren.

Allereerst bleek dat deze vrouwen, die allemaal actief waren binnen de studentenbeweging of in het Nijmeegs feminisme, uit diverse milieus kwamen. Uit de gesprekken kwamen geregeld generatieconflicten tussen ouders en dochters naar voren, soms door participatie aan de beweging, soms door de studie zelf. Daarnaast bleek dat deze studentes deelnamen aan verschillende takken van de studentenbeweging en dat zij dit waarschijnlijk ook in grote aantallen deden en in die zin dus meerdere posities hebben bekleed. Een brede definitie van de beweging en protest, die zowel in het artikel van Brabers als in de bundel van Timmermans naar voren komt, is hierin noodzakelijk. Hierin werd duidelijk dat vrouwen niet enkel via bezettingen meededen, maar ook door bijvoorbeeld het uitgeven van boeken, het bijwonen van massavergaderingen of het organiseren van een congres. Dit liet zien dat zij een wezenlijke bijdrage leverden aan de studentenbeweging.

Echter bleek er, bij het nader bekijken van hun deelname, sprake te zijn geweest van een rolverdeling. Vrouwen waren doorgaans actief binnen uitvoerende aspecten van de beweging, terwijl mannen grotendeels de leidinggevende posities of inhoudelijke aspecten op zich namen. Dit leek niet principieel van aard, maar vooral een weergave van hoe in de jaren zestig en begin jaren zeventig bepaalde rolpatronen waren. Dit kan het antwoord zijn op de vraag waarom vrouwen sporadisch in archieven staan vermeld. Alhoewel de studentenbeweging voorop liep met haar activisme in de jaren zestig, bleek de studentenbeweging op het gebied van feminisme parallel te lopen met de algemene

ontwikkelingen binnen het feminisme in de tweede helft van de jaren zeventig. Mannen bepaalden grotendeels de koers en hier kwam pas halverwege de jaren zeventig, grotendeels via zelforganisatie, verandering in. Dit sluit aan bij de publicatie van Verbij. Er waren eind jaren zestig wel degelijk vrouwen- en Sex-Polgroepen binnen de studentenbeweging, maar toch werd de positie van de vrouw in de studentenbeweging en bij andere maatschappelijke thema's pas halverwege de jaren zeventig ter discussie gesteld.

De herinneringen die gedeeld werden binnen dit onderzoek gingen geregeld over gebeurtenissen die vijftig jaar geleden plaatsvonden. In die zin moest er met enige voorzichtigheid naar bepaalde details die in de gesprekken naar voren kwamen, gekeken worden. Bovendien was er binnen dit onderzoek gekozen voor het perspectief vanuit de vrouw en kan het zijn dat mannelijke studenten een andere visie hadden op deze rolverdeling. Desalniettemin gaf dit onderzoek een beeld over hoe vrouwen, vanuit diverse opleidingen en onderdelen binnen de beweging, hun deelname hadden ervaren. Daarnaast werd ook de visie die zij hadden ontwikkeld rondom de beweging zelf zichtbaar, zij het geredeneerd vanuit hun herinneringen of wie zij in het heden zijn.

Voor vervolgonderzoek zou het interessant zijn om een vergelijkend onderzoek te doen met andere universiteiten binnen of buiten Nederland. Hiermee kan onderzocht worden of bepaalde rolpatronen ook daar zichtbaar worden, of dat dit vooral het verhaal van de Katholieke Universiteit Nijmegen is. Daarnaast zouden ook andere protestgroepen begin jaren zeventig in detail onderzocht kunnen worden op de verschillende vormen van deelname tussen mannen en vrouwen. Door enkel te stellen dat vrouwen inhoudelijk weinig bepaalden, wordt de deelname van deze vrouwen 'weggeschreven', terwijl zij waarschijnlijk binnen deze bewegingen ook belangrijke taken uitvoerden. Zoals gebleken is uit dit onderzoek, deden vrouwen veel meer dan enkel de broodjes smeren.

Slotopmerkingen

Vanzelfsprekend is het niet mogelijk om alle verhalen die deze vrouwen met mij wilden delen tijdens de gesprekken op te schrijven. Als afsluitende vraag vroeg ik vaak wat voor hen de studentenbeweging persoonlijk of in het groot had opgeleverd. De antwoorden liepen hier uiteen, maar allemaal gaven zij aan dat het belangrijke jaren voor hen waren geweest. Voor de een was het vooral een prettige periode waarop ze terugkeek, de ander omschreef het als een opmaat voor het verdere leven. Voor sommigen had de beweging vooral op het gebied van studie veel betekend; het ging om wetenschap waar ruimte was voor debat, waarheden niet meer klakkeloos aangenomen werden en meer onderzoeksthema's aan bod kwamen. Bij weer anderen was het vooral de mogelijkheid om een eigen pad te kiezen en het sluiten van levenslange vriendschappen.

Daarnaast is het belangrijk om te noemen dat dit onderzoek geenszins de bijdrage van mannen die zich hebben ingezet voor de studentenbeweging wil afzwakken. Voor dit onderzoek is bewust gekozen om de vrouwelijke ervaring centraal te stellen en als gevolg hiervan raken de mannelijke studenten binnen dit verhaal meer op de achtergrond. Uit de interviews bleken veel van de vrouwen goede vriendschappen te hebben overgehouden aan studenten en studentes en dat zij ook positief op de samenwerking terugkijken. Ook als zij achteraf concludeerden dat er een soort rolverdeling was, keken zij nog steeds positief terug op de periode zelf. Het enthousiasme waarmee zij vertellen over de beweging bevestigt dit beeld ook.

Tenslotte valt het op dat deze vrouwen in hun latere carrières, uiteindelijk allemaal maatschappelijk betrokken bleven. Verschillende paden zijn bewandeld na de studentenbeweging en hun afstuderen. Toch is de betrokkenheid bij de wereld als geheel en de interesse voor maatschappelijke vraagstukken nooit verdwenen. De bevlogenheid die zij toen hadden voor de studentenbeweging of het latere feminisme in Nijmegen schemerde door tijdens onze gesprekken. De openheid en welwillendheid tijdens onze gesprekken heb ik enorm gewaardeerd. Mijn dank daarvoor!

Bibliografie

Illustratieverantwoording voorblad

‘De studie verdeelt ons. De strijd maakt ons sterk’, *Nijmeegs Universiteitsblad* 25:14 (1976)
10. Terugblik op het studentenactivisme tussen 1965-1975, aangezien het Erasmusgebouw gebouwd is in 1973, zal dit protest zich tussen 1973-1975 hebben afgespeeld.

Primaire bronnen

Interviews

Interview Marie-José Buck (Nijmegen, 17-03-2023).

Interview Mayke van Dieten (Nijmegen, 13-04-2023).

Interview Saskia van Eenbergen (Den Bosch, 07-03-2023).

Interview Sylvia Lammers (Nijmegen, 05-03-2023).

Interview Frances Nijssen (Nijmegen, 24-01-2023).

Interview Anneke Nolet (Nijmegen, 08-03-2023).

Interview Pia Sassen (Nijmegen, 07-05-2023).

Artikelen

Bernard W., Cor W. en Johan L., ‘Politiek begint bij de penis’, *Nijmeegs Universiteitsblad* 18:27 (1969) 4.

EdV, ‘Het Portugalcongres’, *Nijmeegs Universiteitsblad* 25:17 (1976) 1.

Huskens, M., ‘Onderwijsfront’, *Nijmeegs Universiteitsblad* 18:16 (1968) 7.

Lammers, S., ‘Vrouwen en alcoholisme’, *Nijmeegs Vrouwenkrant Vrouwentongen* 3 (1978) 16-19.

Redactie, ‘Hallo allemaal’, *Nijmeegs Vrouwenkrant Vrouwentongen* 1 (1977) 1-2.

Katholiek Documentatie Centrum

Archief Unie van Studenten Nijmegen (1078), inv. nr. USN-111, ‘Stukken betreffende de verkiezingen voor de Ledenraad op 11 - 13 februari 1969’

Archief Unie van Studenten Nijmegen (1078), inv. nr. USN-33, ‘Notulen van de vergadering van het Spanje-Portugal komitee i.o. van 30-10-1975.’

Archief Unie van Studenten Nijmegen (1078), inv. nr. USN-33, 'Openbaarheid en de Portugese Revolutie, kongres georganiseerd door het Nijmeegs Universiteits Blad te Nijmegen op 14, 15, 16 mei.'

Secundaire literatuur

Abma, R., *Een zaak van lange adem: hoe een Nijmeegs boekenimperium de studentenbeweging overleefde, over uitgeverij SUN, drukkerij SSN en boekhandel De Oude Mol* (Nijmegen 2019).

Bleyen, J., Van Molle, L., *Wat is mondelinge geschiedenis?* (Leuven, Den Haag 2012).

Brabers, J., *De faculteit der rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1982* (Nijmegen 1994).

Brabers, J., 'Political intrigue at the Catholic University of Nijmegen' The student movement and the contentious start of the academic career of Theo Engelen, or how the meek shall inherit the earth after all' In: P. Puschmann en T. Riswick eds., *Building Bridges. Scholars, History and. Historical Demography. A Festschrift in. Honor of Professor Theo Engelen* (Nijmegen 2018).

Hellema, D., *Nederland en de jaren zeventig* (Amsterdam 2012).

Klein van der, M., en Wieringa, S., *Alles kon anders. Protestrepertoires in Nederland 1965-2005* (Amsterdam 2005).

Manning, A., *Katholieke Universiteit Nijmegen, 1923-1973: een documentenboek* (Bilthoven 1974).

Moir, C., 'Wilhelm Reich et la politique de l'homosexualité dans le mouvement Sex-Pol' *Cahiers d'histoire. Revue. d'histoire critique* 150 (2021), 97-118.

Outshoorn, J., 'Half werk. Vrouwenbeweging, emancipatie en politiek, 1950-1990', *Leidschrift: Nederlanders En Hun Gezagsdragers. Politieke Cultuur In Nederland 1950-1990* 17 (2002), 35-52.

Righart, H., *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995).

Schillebeeckx, E., Van Melsen, A., *Democratisering en identiteit: beschouwingen over de Katholieke Universiteit Nijmegen 1968-1983* (Nijmegen 1983).

Schreuder, O., *Proeven van eigen cultuur. Vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit Nijmegen 1923-1998 Deel II 1960-1998* (Nijmegen 1998).

Sommer, B., Kay Quinlan, M., *The Oral History Manual* derde druk (Londen 2018).

Timmermans, H., *70's in Nijmegen. Tien kreative aksiejaren* (Nijmegen 2007).

Verbij, A., *Tien Rode Jaren Links Radicalisme In Nederland 1970-1980* (Amsterdam 2005).

Vos, L., Derez, M., en Depraetere I., *Studentenprotest in de jaren zestig: de stoute jaren* (Tielt 1988).

Willemsen, C., *Een erfenis van het Aggiornamento. Socialistische Uitgeverij Nijmegen en de renaissance van het marxisme 1969-1983* (Nijmegen 2022).